

Sammanfattning

Lövrje, K., 2003, *Det gröna som identitetsskapande stadsbyggnadselement – objekt, koncept och struktur*. Doktorsavhandling. ISSN 1401-6249, ISBN 91-576-6456-0

Tillsammans med hus och vägar bygger trädgårdar, parker, naturområden och andra gröna områden upp kvarter, stadsdelar och städer. Det grönas betydelse i detta sammanhang utgör grunden för att i denna avhandling föra en diskussion kring det gröna som identitetsskapande stadsbyggnadselement utifrån det strukturella synsätt som under det senaste årtiondet har vuxit sig starkt i den kommunala planeringen, ofta sammanfattad som *grönstruktur*.

Avhandlingen utmärks, förutom av problemställningen kring analysen av *grönstrukturens identitetsskapande funktion*, också av mer grundläggande frågor kring grönstruktur. Dels gällande *grönstrukturens identitet*, det vill säga vad grönstruktur är och kan vara både som objekt och struktur, dels rörande *grönstrukturen som stadsbyggnadselement*, det vill säga de gröna områdenas relation till övriga staden.

Utifrån en kulturell syn på de gröna områdena lyfts *gröna koncept* fram som viktiga identitetsskapande element. Samtidigt betonas ett *morfologiskt strukturperspektiv* i synen på grönstruktur till skillnad från det i planeringen traditionella objektperspektivet, där grönstruktur betraktas som ett enhetligt, separat och sammanbundet objekt i stadsmiljön. Vidare uppmärksammas att synen på de gröna områdena som det obebyggda i staden medför en oklar identitet som stadsbyggnadselement. Det riskerar att öka ”exploateringen” av gröna områden samtidigt som det gröna ges en passiv roll i stadsbyggandet.

Som exempel på ett grönt koncept och med ett morfologiskt strukturperspektiv diskuteras *villaträdgården* som stadsbyggnadselement i avhandlingen. I Eslöv har tre villaområden och 189 villaträdgårdar studerats med avseende på tomtstorlek, trädgårdsstorlek och förträdgårdarnas bredd. Området med bredast förträdgårdar hade störst andel häckar mot gaturummet och flest höga träd på förträdgårdarna. Detta villaområde upplevdes grönnare och mer småstadsmässigt än de två andra. Fastighetsindelningen kan här sägas utgöra en central grönstrukturerande faktor avgörande för villaträdgårdarnas identitetsskapande funktion i områdena.

Nyckelord: grönstruktur, stadsgrönska, spatial identitet, spatiala begrepp, villaträdgård, grönplan, stadsplanering, landskapsplanering, landskapsarkitektur.

Författarens adress: Karl Lövrje, Institutionen för landskapsplanering Alnarp, Sveriges lantbruksuniversitet, Box 58, 230 53 Alnarp.

Abstract

Lövrje, K., 2003, *Det gröna som identitetsskapande stadsbyggnadselement – objekt, koncept och struktur. (The green space as a characterising element of townscape and urban design – object, concepts and structure.)* Doctoral dissertation.

ISSN 1401-6249, ISBN 91-576-6456-0

Together with buildings and roads, the gardens, parks and natural areas form the townscape. The significance of the green areas in this formation acts here as a start of a discussion on how the green areas characterise the urban environment. This is done with the concept of *green structure* in mind, which has evolved in the Swedish municipality planning during the last ten years.

Though, the main issue for the thesis is on the analysis of *the characterising significance of the urban green areas*, questions about *the identity of the green structure* (as an object and as a structure) and *the green structure as an element of townscape and urban planning* (the relation to the city) are also discussed.

From a cultural standpoint, the *green concepts* in the urban environment are emphasised as important elements of identity together with a *morphological and structural perspective* on green structure, a perspective that differs from the traditional object focused view on green structure in the municipality planning. The thesis points out the problem with the notion that looks on the green areas as something that is not built. This gives the green parts of the urban environment an uncertain identity as an element of townscape and urban planning.

As an example of a green concept and the morphological and structural perspective, *the residential garden* is discussed as an element of townscape and urban planning in the thesis. In the south Swedish town Eslöv, three residential districts and 189 residential gardens have been analysed. The sizes of the house lots, gardens and front yards were identified. The residential district that has got the widest front yards was the one that had the greatest quantity of tall hedges and big trees. This residential district appeared greener and more town looking than the other two. The organisation of the properties is here an example of a vital factor of the greens structure and essential for the characterising significance of the residential gardens in the district.

Keywords: green structure, urban green space, spatial identity, spatial concepts, residential garden, park program, urban planning, landscape planning, landscape architecture.

Author's address: Karl Lövrje, Department of Landscape Planning Alnarp, Swedish University of Agricultural Sciences, P.O. Box 58, SE-230 53 Alnarp, Sweden.

Förord

Denna avhandling är ett resultat av forskningsprogrammet *Grönstruktur och stadsmiljöutveckling* vid Institutionen för landskapsplanering Alnarp, Sveriges lantbruksuniversitet (SLU). Det övergripande målet för forskningsprogrammet är kunskapsutveckling och diskussion för en långsiktig och hållbar markanvändningsplanering i de svenska kommunerna, en diskussion där bland annat de gröna områdenas roll i stadsväven och i stadsplaneringen behandlas.

Avhandlingen representerar ett av tre tematiskt inriktade forskningsprojekt inom forskningsprogrammet rörande grönstrukturens funktioner i urban miljö. De två övriga projekten har formulerats som *biologisk mångfald i tätortsmiljöer* (växtekolog Mats Gyllin) och *barnperspektiv på utemiljö* (landskapsarkitekt Maria Kylin). Tillsammans kan dessa tre teman ses som exempel på ekologiska, sociala respektive kulturella aspekter i enlighet med den sammanfattning av grönstrukturens funktioner som görs i delbetänkandet av PBL-utredningen, SOU 1994:36, bilaga 3: *Grönstruktur i städer och tätorter*. Utöver de tre projekten har forskningsprogrammet omfattat ett ramprojekt med en syntetiserande ansats (agr. dr. landskapsarkitekt Gunilla Lindholm). Dessa fyra aspekter har delvis studerats fristående från varandra, men beröringspunkter såsom gemensamma metodfrågor, val av samma tätort för empirin samt förståelsen av den kommunala situationen har i olika perioder diskuterats i forskningsprogrammet, som därmed fått visst inflytande på de enskilda delarna.¹

Doktorandtjänsten som har möjliggjort detta arbete har finansierats av Byggforskningsrådet (projektnr. 95306-5); Fakulteten för jordbruk, landskapsplanering och trädgårdsbruk, SLU; Movium, SLU (ramprogram 1997-2000) samt Institutionen för landskapsplanering Alnarp, SLU.

Tack

Under arbetet med denna avhandling har jag haft stort stöd och hjälp av flera personer i min omgivning. Först och främst vill jag tacka professor, scient. dr. och tekn. dr. Gunnar Sorte som har varit huvudhandledare under större och avslutande delen av arbetet. Gunnar har med all sin erfarenhet lotsat avhandlingsarbetet framåt genom att bland annat tala för förenkling, avgränsning och tydlighet. Tack också till docent, agr. dr. Patrik Grahn som en kort tid i början av forskarstudierna var min huvudhandledare.

Ett stort tack vill jag rikta till mina biträdande handledare agr. dr. Bengt Persson och agr. dr. Gunilla Lindholm som båda har bidragit med konstruktiv kritik och många inspirerande diskussioner. Gunillas förståelse för mina tankebanor har betytt mycket under arbetets gång. Bengt har varit starkt engagerad i arbetets

---

¹ För en vidare inblick i forskningsprogrammet *Grönstruktur & stadsmiljöutveckling*, se Gyllin, 1999; Gyllin, Kylin, Lindholm & Lövkvist, 1999; *Grönstruktur i forskning och praktik*, 1999; Kylin, 2003; Kylin & Lieberg, 2001; Lindholm, 2001, 2002a, 2002b; Lindholm, Lövré, Kylin & Gyllin, 2001; Lövré, 2001.

framåtskridande och avsatt många obetalda arbetstimmar för grundlig granskning av textmaterial.

Tack till er som har varit involverade i forskningsprogrammet *Grönstruktur och stadsmiljöutveckling*; programledarna docent Patrik Grahm (1997), professor Gunnar Sorte (1998), agr. dr. Gunilla Lindholm (1998-2003) samt doktorandkollegorna landskapsarkitekt Maria Kylin och växtekolog Mats Gyllin. Det har varit värdefullt och stimulerande att både i större sammanhang och till vardags tillhöra en forskargrupp.

Jag vill också tacka prefekt Erik Skärbäck som visade förståelse för behovet av några extra månader i slutet av avhandlingsarbetet, intendent Christina Heintz som hjälpt mig med tjänster, sjukfrånvaro och ledigheter. Tack också till övriga arbetskamrater vid Institutionen för landskapsplanering Alnarp som på ett eller annat sätt har förgyllt forskarstudierna eller bidragit till avhandlingen.

Innehåll

Inledning 9

Problemställningar 10

Gröna områden som figur eller bakgrund 12

Det dominerande biologiska perspektivet 12

Natur som målsättning 13

Olika gestaltningstraditioner 14

Centrala begrepp för avhandlingen 16

Gröna objekt och områden 17

Gröna koncept 17

Grönstruktur 17

Identitet och identitetsskapande 18

Mellan struktur och element 19

Element 20

Struktur 20

Den kulturella aspekten 27

Forskning inom området 28

Introduktionen av grönstrukturbegreppet i Sverige 29

Grönstrukturforskning 31

Forskning kring enskilda gröna stadsbyggnadselement 32

Klassisk stadsbyggnadsforskning om gröna områden 34

Tillvägagångssätt 35

Övergripande metod 35

Underlag och material 36

Reflektioner och kommentarer kring artiklarna 37

Artikel I: Vad är grönstruktur i staden? – om att analysera ett stadsbyggnadselement 37

Artikel II: En park är väl en park? – om typologiska benämningar som identitetsskapande funktion i grönstrukturplaneringen 38

Artikel III: Villaträdgården som identitetsskapande stadsbyggnadselement 39

Artikel IV: Kommunala grönplaner – sektorsintresse med stadsbyggnadsambitioner 39

Slutsatser och diskussion 40

Grönstrukturens identitet 41

Exploatering och identiteten som obebyggd mark 42

Formell, faktisk och konceptuell grönstruktur 43

Den identitetsskapande funktionen 43

Grönstruktur som analysbegrepp 43

Arbetet med analysen av den identitetsskapande funktionen 45

Reflektioner kring forskning och avhandling 47

Problemställningarnas relevans och belysande 47

Utvecklingsbara frågor 48

Referenser 50

Appendix

Artiklar I-IV

- I. Lövrje, K. 2001: Vad är grönstruktur i staden? – om att analysera ett stadsbyggnadselement. Nordisk Arkitekturforskning nr 1, 2001, s. 53-62.
- II. Lövrje K.: En park är väl en park? – om typologiska benämningar som identitetsskapande aspekt i grönstrukturplaneringen. Opublicerad.
- III. Lövrje K.: Villaträdgården som identitetsskapande stadsbyggnadselement. Opublicerad.
- IV. Lövrje K.: Kommunala grönplaner – sektorsintresse med stadsbyggnadsambitioner. Opublicerad.

Inledning

”Staden är i våra föreställningar alltid en eggande dröm, antingen vi tycker om den eller inte. Verkligheten bakom denna dröm är det största av alla komplex, ett flätverk av bekymmer och tusen problem - och lika många möjligheter.”²

Vid en första anblick, till exempel på ett flygfoto eller på en karta, skulle det gröna kunna beskrivas som en tråd i flätverket staden. En liknelse som är lika lockande som problematisk. Det gröna består av vitt skilda karaktärer och används på många olika sätt. En viss del av det gröna är anlagt och påkostat medan annat är orört och vildvuxet. Det finns både grönska som är privatägd med begränsad tillgänglighet och grönska som är offentlig och allmän. En del av det gröna omgärdar bebyggelse medan annat tydligt ingår som avgränsade delar i själva bebyggelsen. Det gröna hänger inte ihop i ett stycke utan består snarare av flera fristående delar. I vissa stadsdelar utgör det gröna mindre fläckar, i andra är det det dominerande elementet. Gemensamt för det gröna är i stort sett bara att det är grönt. I verkligheten inbegriper det gröna en mångfald av företeelser, bland annat trädgårdar, parker, bostadsområden, grönområden, alléer, kyrkogårdar, odlingslotter, kolonier, naturområden och friluftsområden, som var och en har sina förutsättningar och sina roller i flätverket staden. Dessa definieras i hög grad av andra delar av staden och av staden som helhet. Det ställer krav på att planeringen vid både förvaltning, förnyelse och stadsutvidgning görs med kunskap och respekt för vad det gröna i staden är och hur det fungerar i stadsmiljö. Det gör att beskrivningen av *det gröna* som ett stadsbyggnadselement behöver nyanseras och utvecklas.

Denna avhandling består, förutom en övergripande och sammanfattande så kallad ”kappa”, av fyra artiklar. Första artikeln *Vad är grönstruktur i staden? – om att analysera ett stadsbyggnadselement* är ett resonemang kring vad som fysiskt åsyftas med grönstruktur och vilken spatial identitet som utgör grunden för att lyfta ur just denna del av staden för analys och planering. I andra artikeln *En park är väl en park? – om typologiska benämningar av fysisk miljö som identitetsskapande aspekt* diskuteras betydelsen av hur gröna områden benämns och kallas och om det kan ha en identitetsskapande betydelse. Den tredje artikeln om *Villaträdgården som identitetsskapande stadsbyggnadselement* uppmärksammar ett mindre vanligt grönt koncept i stadsplaneringssammanhang och diskuterar hur fastighetsindelning och tomtstorlekar i detta sammanhang kan utgöra grönstrukturerande faktorer. Den avslutande artikeln *Kommunala grönplaner – sektorsintresse med stadsbyggnadsambitioner* belyser grönplanernas framväxt i de svenska kommunerna och hur olika stadsbyggnadsambitioner har kommit till uttryck och förändrats. I artiklarna belyses avhandlingens övergripande problemställningar genom att ett antal frågor tas upp och diskuteras.

---

² Järnåker, 1955, s. 5.

Problemställningar

Det övergripande syftet med denna avhandling är att föra en diskussion kring de gröna områdenas identitetsskapande roll i stadsbygden och i stadsbyggandet utifrån det strukturella perspektiv som under det senaste årtiondet har vuxit sig starkt i planeringen, ofta sammanfattat med begreppet grönstruktur. Avsikten är att försöka bidra till en utveckling och fördjupning av kunskapen om grönstruktur som företeelse och analysbegrepp i den svenska kommunala fysiska planeringen. Idag utgör grönstruktur ofta en del av översiktsplanarbetet i kommunerna där olika aspekter på grönstruktur analyseras. I Boverkets vägledande beskrivning av grönstrukturplaneringen i kommunerna (fig. 1.) redovisas dessa aspekter som temakartor.

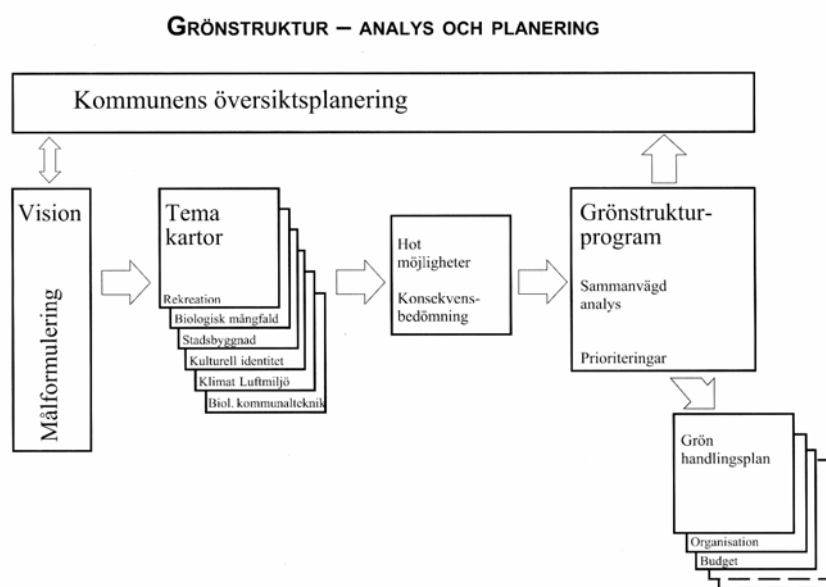

Fig 1. Boverkets förslag till arbetet med grönstrukturprogram i de svenska kommunerna.³

Arbetet ska ses som ett bidrag till landskapsplaneringsforskningen och det forskningsfält som behandlar grönstrukturplanering. Det vänder sig även till intresserade praktiker i kommunerna som ett underlag för egna reflektioner kring grönstruktur och planeringen av gröna områden i städerna.

Titeln *det gröna som identitetsskapande stadsbyggnadselement – objekt, koncept och struktur* är ett försök att ringa in ett komplext problemområde som rör frågor kring analys och planering av det grönas bidrag till städer och tätorters identitet. Tillägget *objekt, koncept och struktur* betonar dels problemet med att forskningsobjektet *det gröna* i sig både har en oklar identitet och en komplicerad relation till

³ Boverket, 1999, s. 60.

staden, dels att den identitetsskapande funktionen diskuteras utifrån ett strukturellt betraktelsesätt, genom begreppet grönstruktur. Avhandlingsarbetet har därför till stor del gått ut på att hitta konstruktiva perspektiv på grönstruktur för analys och diskussion gällande de identitetsskapande funktioner som kan tillskivas de gröna områdena. Det har resulterat i att avhandlingen präglas av problemställningar som har med (1) *grönstrukturens identitet* och (2) *grönstrukturen som stadsbyggnads-element* att göra, vilka jag har sett som nödvändiga att behandla för att kunna närma mig den ursprungliga problemställningen rörande (3) *grönstrukturens identitetsskapande funktion*. Dessa tre övergripande interagerande problemställningar sätter på olika sätt sin prägel på avhandlingen.

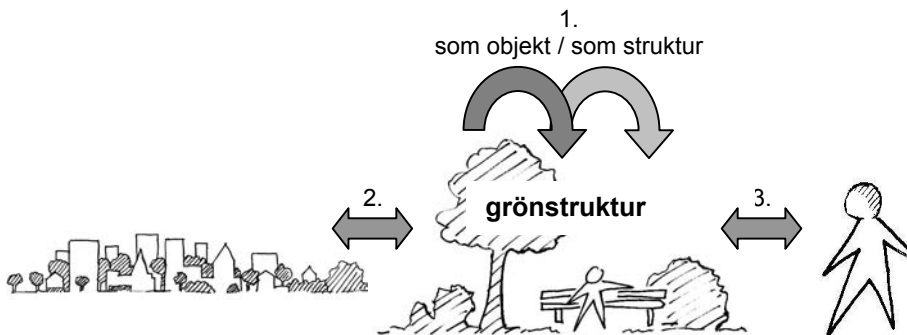

Fig. 2. De tre övergripande problemställningarna i avhandlingen: 1. grönstrukturens identitet, 2. grönstrukturen som stadsbyggnads-element samt 3. grönstrukturens identitetsskapande funktion.

Den stora betydelsen av grönska för människor i städer och tätorter har länge framhållits inom den kommunala parkplaneringen, men har på senare år även styrkts inom forskningen.⁴ Samtidigt har trycket på de gröna områdena från exploateringsintressen varit stort i kommunerna och andelen parkmark av tätorts-arealen har rapporterats minska. Även om det handlar om var för sig små ingrepp är förändringen sedd över en längre period påtaglig. Mellan 1970 och 1995 har den obebyggda marken (huvudsakligen allmänt tillgänglig mark) minskat från 44 till 37 % i de svenska tätorterna. Största förändringen har skett i mellanstora tätorter med en minskning från 40 till 31 %, det vill säga mer än en femtedel av den obebyggda marken har exploaterats.⁵ Tendensen är mindre totalarealer, mindre områden och en mer fragmentariserad grönska.⁶

Hotet mot de gröna arealerna i städer och tätorter är därför en bidragande faktor för utvecklingen av grönstruktur som planeringsbegrepp. Situationen har dock

⁴ till exempel Grahn, 1991; Grahn & Sorte, 1985; Ulrich, 1984; Kaplan & Kaplan, 1989; Ottoson, 1999.

⁵ I vissa stadstyper är förtätningen troligtvis ännu större än vad dessa siffror antyder, eftersom det samtidigt tillkommit mark genom expansion i tätorternas utkanter. Dock bör en del av de försvunna grönytorna idag utgöras av bostadsgårdar och trädgårdar. Mellanstora tätorter = tätorter över 10 000 invånare exklusive Malmö, Göteborg och Stockholm. SCB, 1998, s. 68.

⁶ Se Nyhuus & Halvorsen Thorén, 1996.

medfört att användningen av grönstrukturbegreppet relativt ensidigt har fokuserat på ett generellt försvarande av gröna områden, vilket jag menar inte är till gagn för en effektiv grönstrukturplanering i kommunerna. Det bör i detta sammanhang nämnas att mängden grönyta i de svenska städerna också anses utgöra ett problem. De gröna områdena bidrar till låg boendetäthet och ökade transporter, vilket anses motverka långsiktigt uthålliga städer.⁷ De skapar hos framför allt kvinnor en oro att utsättas för våld.⁸ De fungerar som barriärer mellan bostadsområden och förstärker den sociala segregationen i städerna.⁹ De anses också bidra till en utglesning av stadsbygden och motverka stadsmässighet.¹⁰ Jag har i denna avhandling inte sett det som min uppgift att tala för mer stadsgrönska i våra städer eller för fler gröna förespråkare i den kommunala planeringen. Inte heller är avsikten att tala mot gröna områden. I stället har jag försökt förhålla mig kritisk till begreppet grönstruktur, vilket naturligtvis inte ska ses som ett förnekande av människors behov av gröna områden, grönska, trädgårdar, parker och naturområden.

Reflektionerna kring grönstruktur i denna avhandling bottnar i ett behov av att vidareutveckla grönstruktur som begrepp och fenomen inom stadsplaneringen, från att ha förknippats med ett ekologiskt sektorsintresse till ett begrepp för grön stadsanalys utifrån en helhetssyn. I avhandlingen visas alternativa perspektiv på grönstruktur jämfört med hur begreppet övervägande används, det vill säga grönstruktur som ett samlingsbegrepp för gröna objekt och områden samt obebyggd mark. Ett mål är att diskutera hur de gröna områdena genom grönstrukturbegreppet kan behandlas som integrerade och naturliga stadsbyggnadselement.

Gröna områden som figur eller bakgrund

Det dominerande biologiska perspektivet

Inledningsvis vill jag redovisa några av mina egna erfarenheter, utgångspunkter och ståndpunkter rörande planeringen av gröna områden i städer. Dessa uppfattar jag inte på något sätt vara unika, men de kan öka möjligheten till förståelse för avhandlingens ansats och inriktning. När jag har kommit i kontakt med den kommunala grönstrukturplaneringen har jag ofta reagerat på hur man grundläggande och övergripande väljer att betrakta de gröna områdena i städerna; bland annat trädgårdar, parker, kyrkogårdar, koloniträdgårdar men också naturområden. Jag har kunnat se ett mönster i olika sammanhang under min utbildning till landskapsarkitekt vid SLU 1988-92, vid praktiktjänst med grönstrukturprogram för Helsingborgs kommun¹¹, under olika utredningsarbeten om parkverksamhet vid Movium, SLU¹², i samband med studier av kommunal grönstrukturplanering och vid läsning av i sammanhanget relevant forskningslitteratur.

Bland planerare och i planeringen är det vanligt att välja ett grundläggande biologiskt perspektiv när man talar om de gröna områdena i städerna, såväl på en

---

⁷ Reneland, 1999, s. 7.

⁸ Nyström 1995, Listerborn, 2002, s. 3-4.

⁹ Gunne, 2002.

¹⁰ Nyström 1995 & 2001.

¹¹ Se Helsingborgs kommun, 1995.

¹² Se Lökvist, 1995.

generell och övergripande nivå som i diskussioner om enskilda gröna områden. Det biologiska synsättet tycks dock uppträda mer frekvent ju översiktligare planeringsperspektiv som används. Man väljer ofta att betrakta de gröna områdena som natur eller vegetation och att tala om naturupplevelser framför att se dem som till exempel parker och tala om parkupplevelser eller betydelsen för stadsborna att komma i kontakt med de gröna områdena som kulturfenomen. Flora och fauna framställs gärna som parkens viktigaste kvaliteter. Parken framställs tidvis som ett ekologiskt misslyckande och gestaltningen av den som ett kostnadskrävande problem där lösningen är natur. De gröna områdena ses inte sällan också som en avskild del av staden utan samband med bebyggelse och infrastruktur. De betraktas i vissa fall även som en motpol till staden, istället för något som är en del av den. Diskuteras människors förhållningssätt till trädgårdar och parker i dessa sammanhang handlar det om natursyn men sällan om trädgårdssyn eller parksyn.

Natur som målsättning

Jag har reagerat över vad som händer när natur generellt framställs som mål för stadens utemiljö, men trädgård och park som ett medel för att uppnå detta. I till exempel Västerås grönplan är huvudmålet för parkpolitiken natur genom parker:

”Stadsmänniskan har behov av natur och det är vårt ansvar att se till att alla har en bra tillgång till parker och grönområden. [...] Parken skall vara gröna oaser, stimulerade och variationsrika – en ersättning för den natur som staden och stadsmänniskan saknar.”¹³

I Ulricehamns grönplan ska grönstrukturen främst underlätta naturupplevelser:

”Syftet med planen är att genom denna redovisning lyfta fram grönstrukturen i den fysiska planeringen. Detta för att kunna underlätta möjligheterna att erbjuda stadens invånare naturupplevelser med bra förutsättningar för rekreation och friluftsliv.”¹⁴

Även i grönstrukturplanen i Kumla eftersträvas natur genom parker och grönområden:

”I dagens samhälle där stillasittande arbete inomhus blir allt vanligare, tätorterna växer och skapar länge avstånd till natur och vi stressar mer – där blir parker och grönområden i och i anslutning till staden allt viktigare.”¹⁵

På Halmstads kommuns hemsida är målet med den fortlöpande förändringen av parkmarken att bibehålla naturvärdena:

”Syftet med parkerna framför allt i tätorterna är bland annat att skapa en närmiljö som människor mår bra av. Parkmarken restaureras kontinuerligt och omstruktureras för att med bibehållna naturvärden underlätta skötseln.”¹⁶

Listan på exempel kan göras längre. En fråga är hur trädgårdar och parker kan motiveras i staden utifrån detta synsätt. Det måste ju vara lättare att uppnå natur med natur och inte med trädgård eller park. Man kan också undra om det inte måste vara något mer i parken än bara natur för att motivera den. En annan fråga

---

¹³ Västerås kommun, 1990, s. 5-6.

¹⁴ Ulricehamns kommun, 2001, s. 3.

¹⁵ Kumla kommun, 2000, s. 7.

¹⁶ Halmstads kommun, 2003.

är hur trädgårdar och parkers kulturella identitet kan tas tillvara i den kommunala grönplaneringen när parken och andra gröna koncept ses som underordnade mål. Det oreflekterade biologiska förhållningssättet till stadens gröna områden i planeringen är förvånande och uppmärksammas sällan. För analyser av ekologiska och biologiska aspekter är detta naturligtvis ett relevant perspektiv och en angelägen infallsvinkel, men utgör enligt min mening inte ett helhetsperspektiv i planeringen av gröna områden.

I stället för att ta utgångspunkt i de gröna områdenas biologiska identitet vill jag betona den landskapsarkitektoniska och kulturella. Man kan som till exempel grönstrukturforskarna Nyhuus & Halvorsen Thorén tala om gestaltningen av dagens parker som en *reduktion av naturinnehållet*.¹⁷ Men man kan också ställa frågan vad de gröna områdena är *utöver* att vara natur. Hur fungerar trädgårdar, parker och naturområden som delar av staden, som stadsbyggnadselement? De gröna områdena tillhör en tradition och en diskurs och är ett resultat av intentioner som har uttryckts i handling. Det är viktigt att de historiska, arkitektoniska och uttrycksmässiga aspekterna som utgör "kulturinnehållet" inte missas i grönstrukturplaneringen. Förutom den kulturhistoriska betydelsen och betydelsen för den kulturella identiteten, kan de traditioner och kollektiva förhållningssätt som går att koppla till gröna områden mycket väl utgöra potentiella faktorer för en lyckad uthållig stadsutveckling och därmed även bidra till att långsiktigt lösa sociala och ekologiska problem i städerna.

Olika gestaltningstraditioner

Ovanstående reflektioner kan botten i att jag mer hör hemma i det "danska/sydsvenska" förhållningssättet till landskapsgestaltning än i det "svenska/stockholmska". Under 1900-talet har dessa två uppfattningar konkurrerat om att utgöra det dominerande perspektivet bland svenska landskapsarkitekter. Under 1940-talet var den numera så kallade "Stockholmsskolan" internationellt känd, med bland andra Holger Blom och Eric Glemme som frontfigurer. I mitten av seklet och några decennier därefter fick det "danska/sydsvenska" perspektivet ett stort inflytande på den svenska landskapsgestaltningen, bland annat genom landskapsarkitekterna och professorerna Per Friberg, Gunnar Martinsson och Sven-Ingvar Andersson. Alla mer eller mindre inspirerade av C. Th. Sørensen.¹⁸ I samband med ett praktikarbete på Statens institut för byggnadsforskning i början av 1990-talet intervjuade jag Per Friberg och bad honom att kommentera skillnaderna mellan de olika förhållningssätten:

"Det där är regionalt betingat. När vi ställs inför att bygga på en åker utanför Malmö där naturen inte har varit på 1000-tals år nästan... odlingslandskap till hundra procent... att då börja åstadkomma något som ska föreställa natur verkar fullkomligt främmande för mig personligen och även för trädgårdsfolk. För dem är natur något helt annat. Trädgård är något människan hittat på helt enkelt, för att med naturens material skapa

---

¹⁷ Nyhuus & Halvorsen Thorén 1996, s. 114.

¹⁸ om de olika synsätten se även Bucht, 1997, s. 109-114; Andersson, 2000. Sørensen menade bland annat att "Haven er icke natur, men menneskeskabt", "At efterligne natur kan tekniskt set let gøres af de respektive fagfolk, men det er uden kunstneriske muligheder." och "Sverige er icke et haveland, det er et skovland.", Ørum-Larsen, 2003.

en arkitektonisk miljö. (...) Samtidigt är det inte så naturligt att jobba på motsvarande sätt när man jobbar på åkern i Skåne som när man kommer till exempel utanför Stockholm med den småbrutna terrängen, berg i dagen och nivåkillnader. Ändå är det en väsentlig mentalitetsskillnad i den attityden där man tror att det är natur man sysslar med. Det är en intressant fråga. (...) När jag jobbade på parkavdelningen i Stockholm tyckte jag att det var några konstiga parker de sysslade med. Det var liksom bara ett gångsystem där det slängdes ut lite träd här och var och så några buskar och sen byggdes det lekplatser.”¹⁹

Friberg har ett förhållningssätt till gestaltning och en syn på park som jag förstår och sympatiserar med, något jag uppfattar inbegriper en stark känsla för vegetationens och grönskans rums- och platsbildande funktion utan att för den skull hemfalla åt naturidealiserings. Friberg uppmärksammar den kanske viktigaste skillnaden mellan de olika synsätten, vilken jag tidigare varit inne på, att skapa natur genom parker jämfört med att skapa parker genom parker.

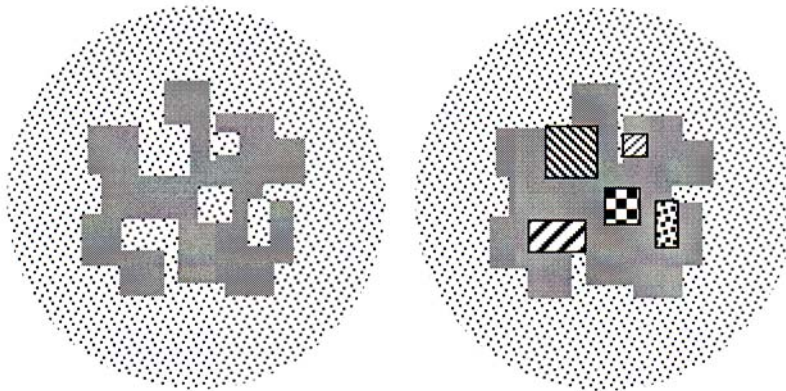

Fig. 3. Principskiss. Gröna objekt och områden som bakgrund (matrix) och som figur (patches). Bebyggelse i helgrått. Bakgrund/omland prickad.

Förutom skillnader i olika sätt att gestalta gröna områden är min uppfattning att det danska/sydsvenska synsättet också medför en starkare betoning på gröna objekt i landskapet än i det svenska/stockholmska förhållningssättet. I de öppna jordbrukslandskapen som är vanliga i Danmark och södra Sverige, har människorna traditionellt avgränsat områden för trädgård och park med träd och omslutit med häckar för att skydda mot vindar och för att skapa rum.²⁰ Eftersom rester av natur också är tydligt avgränsade i ett hårt exploaterat jordbrukslandskap ses även dessa som objekt till skillnad från vid uppländska förhållanden, där naturen utgör en bakgrund. Uttryckt i landskapsekologiska termer²¹, menar jag att i det danska/sydsvenska synsättet utgör natur *patches* på samma sätt som trädgården och parken, medan jordbrukslandskapet är *matrix*. I det svenska/stockholmska synsättet

¹⁹ Lövkvist, 1991, s. 9.

²⁰ Jämför Attwell, 1996, s. 9: ”Som i Sydsverige var det [i 1960-70’erne] i Danmark landbruksjord, der blev inddraget til byvækst: d.v.s. i successionsammenhæng var alle områder i stort set nul-sat. Modsats var – og er – det i de nordligere dele af Skandinavien, hvor udgangspunktet ofte har været skovbevoksede områder, d.v.s. det modne økosystem.”

²¹ Forman & Godron, 1986, kap. 3-6.

tet är naturen i stället matrix. Man skulle också kunna tala om figur och bakgrund i stället för patches och matrix. För mig blir dessa betraktelsesätt tydliga i skillnaden mellan begreppen *naturområde*, *naturpark* och *natur* som beskrivning av fysisk miljö, där de två förstnämnda motsvaras av objekt i stadsmiljön medan det senare är en mer abstrakt företeelse utan klara fysiska gränser. De olika synsätten kan illustreras som i fig. 3. Fördelen med den dansk/sydsvenska är att det tillmäter parken, genom att betona de gröna objektens egenvärde, en identitet som är svår att upprätthålla i de sammanhang där man ser parken som något annat. Sedan flera decennier är idag dock den dominerade uppfattningen i den svenska kommunala grönstrukturplaneringen enligt min mening det svenska/stockholmska synsättet. Berglund menar till exempel att:

”Vi kan påstå att natur som begrepp breder ut sig i den meningen att en anlagd park betraktas som *natur* snarare än *kultur* och som *kultur* först när den innehåller erkända kulturella värden - konstnärliga eller historiska.”²²

Centrala begrepp för avhandlingen

I avhandlingen återkommer några likartade begrepp som dock tillskrivs olika betydelser. Denna begreppsutveckling är ett direkt resultat av de frågeställningar som avhandlingen behandlar. Nuvarande begrepps användning inom grönstrukturplaneringen har inte kunnat bidra med begrepp som till exempel gör skillnad mellan de ytor, objekt och områden som grönstrukturen spatialt²³ omfattar och sambandet dem emellan. Inte heller finns det något begrepp som lyfter ut de områden och objekt som kan kopplas till kulturella och vardagliga föreställningar från övriga områden.

gröna objekt och områden	<i>Individuella områden, ytor, objekt och platser i den urbana miljön där vegetation är en central beståndsdel. Spatialt betingat begrepp.</i>
gröna koncept	<i>Kategoriseringar av gröna områden utifrån föreställningar och typologier, till exempel trädgård, park, naturområde. Kulturellt betingat begrepp.</i>
grönstruktur	<i>Strukturella egenskaper hos och faktorer bakom konfigurationen och fördelningen av gröna områden och koncept i ett stadsområde. Morfologiskt betingat begrepp.</i>

Tab. 1. Några centrala begrepp för avhandlingen.

²² Berglund, 1996, s 18.

²³ Spatial är en vanlig arkitektonisk term men ovanlig i samband med diskussionen om grönstruktur. Begreppet avser bland annat linjer och ytors förhållande i rummet. Här används det genomgående i betydelsen rumslig eller fysisk. Ordet rumslig har undvikits för att det även associerar till rumsskapande och rumsbildning.

Gröna objekt och områden

Den fysiska och spatiala miljö som grönstrukturbegreppet vanligtvis avser är därför tydliggjord i denna avhandling med begreppet *gröna objekt och områden* eller bara *gröna områden*. Frågan vad de gröna objekten och områdena är, utan att exemplifiera med gröna koncept som trädgårdar, park, naturområde med flera (se nedan), eller att beskriva vad de *inte* är, är svår att entydigt svara på. Vegetation och grönska utgör naturligtvis en viktig faktor, liksom att objekten och områdena är lokaliserade mellan större hus och vägar i stadsmiljön. Det handlar om planterade och odlade ytor, men också om sparad ursprunglig mark. Vanligtvis beskriver man dessa objekt och områden utifrån vad de *inte* är. Till exempel att de är obebyggda eller inte bebyggda, underförstått med större hus och vägar. Mindre hus och vägar kan finnas om de är delar av ett grönt koncept. Det obebyggda brukar också beskrivas som inte hårdgjort (inte belagt med asfalt, grus eller plattor), men kan vara det i en begränsad omfattning. Dessa delar av städer och tätorter kan också utgöras av överbliven eller övergiven mark av ruderatkaraktär i städerna. Det ligger ett problem i att inte betrakta trädgård och park som byggd miljö, vilket diskuteras längre fram i avhandlingen. Därför ligger inte det obebyggda till grund för hur gröna områden och objekt här definieras.

Gröna koncept

För att betona kategoriseringar av gröna områden utifrån föreställningar och typologier, till exempel trädgård, park och naturområde är dessa områden och objekt benämnda som *gröna koncept*. I städer och tätorter förekommer gröna områden som många invånare troligtvis inte vet vad de är och som de inte har beteckningar för. Finns det ingen allmän och kulturellt förankrad uppfattning om vad ett grönt område är, är det inget grönt koncept utan endast ett grönt område och objekt. Gröna koncept bör inte förväxlas med gröna stadsbyggnadskoncept som till exempel ”trädgårdsstad” eller ”hus i park”.

Grönstruktur

Strukturella egenskaper och bakomliggande morfologiska faktorer hos såväl objekt och områden, inklusive gröna koncept, kallas här *grönstruktur*. Grönstrukturen utgör sammanhanget och relationerna mellan valda typer av gröna objekt och områden. Det kan till exempel handla om konfiguration och fördelning av trädgårdar i ett stadsområde. Grönstruktur är här alltså inte ett objekt som består av mer eller mindre sammanbundna delar. Jag har försökt följa en konsekvent linje i artiklarna, men begreppsanvändningen kan skilja sig åt i den första artikeln eftersom den är skriven innan begreppen hade utkristalliserats och konsekvent inarbetats. Genom den arbets- och kunskapsprocess som jag följt har förståelsen för frågorna och synen på de centrala begreppen förändrats efter hand. När grönstrukturtermen används vid tolkningsdiskussioner innebär det givetvis olika betydelser och av naturliga skäl avgör sammanhanget hur det används. Som läsare

bör man vara observant på att i referat av andra författare, grönplaner och andra källor, kan begrepp förekomma som där ges en annan innebörd än enligt ovan.

Identitet och identitetsskapande

Med den *identitetsskapande* betydelsen avses här de gröna områdenas betydelse för övrig stadsmiljö. Med identitetsskapande åsyftas alltså inte naturens och vegetationens direkta effekt på människor, så som beskrivs i till exempel den av Wilson lanserade biofiliahypotesen, där människan har en medfödd och nedärvd (biologisk) positiv känsla för naturen och det levande.²⁴ Istället avses med identitetsskapande de gröna områdenas betydelse på en mer kulturell och teknisk nivå. Framför allt utgörs den identitetsskapande betydelsen i avhandlingen av ikonografiska och morfologiska aspekter. Med ikonografi menas här de meningsbärande tecken och symboler av social och kulturell karaktär som avspeglas i stadsmiljön. De morfologiska aspekterna avser spatiala relationer mellan olika urbana element och hur dessa påverkar helheten.

I samband med gröna områden och objekt handlar den identitetsskapande betydelsen om hur till exempel uppsättningen och fördelningen av trädgårdar, parker, kyrkogårdar, naturområden med flera gröna koncept särpräglar stadsmiljöer, hur de skapar en speciell karaktär i ett bostadsområde eller hur de bidrar till att stadsområden avgränsas och sammanbinds. Lynch har delvis denna morfologiska ansats när han talar om vägar, gränser, distrikt, noder, barriärer och landmärken i sina stadsmiljöanalyser.²⁵ Inom stadsmorfologisk forskning och typomorfologin är relationer mellan olika stadselement utgångspunkten för kategorisering av bebyggelse typer.²⁶ Även forskning om hur gröna områdets form och läge påverkar människors användning av dem, kan studera spatiala relationer.²⁷ Värdet av både de ikonografiska och morfologiska aspekterna för människor kan ifrågasättas. De har i samband med gröna områden i urban miljö inte i någon större utsträckning verifierats med till exempel miljöpsykologiska metoder. Men framför allt den morfologiska aspektens betydelse för upplevelse, karaktär och identitet är i det närmaste oomtvistad inom arkitekturprofessionen och tas även i denna avhandling för given. Den ikonografiska aspekten har dock bara sporadiskt uppmärksammats inom grönstrukturplanering och forskning.²⁸

Hur kommer frågor kring identitet in i arbetets tre problemställningar? Avhandlingens hantering av *grönstrukturens identitetsskapande funktion* kunde ha begränsats till ovanstående frågor, men som jag tidigare nämnt har grundläggande aspekter kring grönstruktur gjort att arbetet lika mycket har kommit att handla om *grönstrukturens identitet* och *grönstrukturen som stadsbyggnadselement*. Frågeställningar om grönstrukturens identitet rymmer vad grönstruktur är och kan vara, både som objekt och som struktur. Med den strukturella dimensionen kopplas grönstrukturens identitet till morfologiska aspekter och de gröna områdenas

---

²⁴ Kellert & Wilson, 1993, s. 31-41. Begreppet biophilia ursprungligen lanserat 1984.

²⁵ Lynch, 1960, s. 46-83.

²⁶ Se Rådberg & Friberg, 1996.

²⁷ Grahn & Berggren-Bärring, 1995.

²⁸ Bergsjö & Nilsson, 1983, kap. 3, Malmö kommun, 1984, s. 8; Grahn, 1991, s. 45.

identitetsskapande betydelse i en stadsdel (se ovan). Grönstrukturen som objekt handlar i sin tur om vad begreppet spatialt avser i stadsmiljön och hur gröna områden på ett ikonografiskt plan kommer till uttryck i stadsmiljön (se ovan). Den identitetsskapande betydelsen kopplas alltså på flera plan till frågor om grönstrukturens identitet. Slutligen behandlar frågor kring grönstrukturen som stadsbyggnadselement huvudsakligen den grundläggande synen på de gröna områdena och objekten i staden.

I avhandlingen studeras grönstrukturen och gröna områden främst som ett fenomen i den urbana miljön och i mindre utsträckning utifrån användning och vistelse, vilket en del av den tidigare forskningen om gröna områden i urban miljö är präglad av. Identitet utgår därför här ifrån den fysiska och spatiala miljöns form samt dess betydelse och mening.²⁹ Det gör att frågor om grönstrukturen i denna avhandling handlar om på vilket sätt de gröna stadsbyggnadselementen ingår i stadsmönstret med utgångspunkt från vad de gröna områdena symboliserar och representerar, det som i avhandlingen benämns som den ikonografiska betydelsen. Detta ligger till grund för en inriktning på typologi och morfologi.

De betydelsebärande och symboliska funktionerna hos de gröna områdena analyseras synnerligen sällan i grönplaner. Men den symboliska betydelsen ska inte underskattas. Enligt undersökningar kommer de flesta parkbesökarna för att få lugn och ro, i mindre grad för att aktivera sig.³⁰ Denna ”passiv rekreation” kan man tolka som att en av parkens viktigaste funktioner är den symboliska eller ikonografiska - att parken är park.

”Parken har alltid ett inslag av mystik och verklighetsflykt, av faktisk och inbillad upplevelse. Den kan komma ur direkta upplevelser av ett besök i parken, av att ana upplevelsen på distans eller rentav av blotta tillfredsställelsen av insikten om parkens existens. Parker värdesätts nämligen även av boende i grannskapet som sällan eller aldrig besöker dem.”³¹

I Byggforskningsrådets *Plats för känsla - Samhällsplanering och mening* försöker man lyfta fram liknande dimensioner som man anser saknas i samhällsplaneringen. Forskarna pekar på faktorer i den fysiska miljön som har stor betydelse för människors livskvalitet ur social och kulturell synvinkel, men som sällan fångas upp i planeringsprocessen. Man menar att människor har inte bara materiella behov, utan också emotionella och existentiella behov som är mycket väsentliga för vår livskvalitet. Budskapet handlar till stor del om att återinföra känslan och andra svårfångade mänskliga önskan såsom gemenskap, trygghet och identitet, som kunskapskälla i planeringen av vår fysiska miljö.³²

Mellan struktur och element

Problemställningen kring grönstrukturen som stadsbyggnadselement ger upphov till frågor om relationen mellan struktur och element. En central fråga är på vilket

---

²⁹ Jämför till exempel Relph, 1976, som menar att även aktiviteten utgör en byggsten i platsers identitet.

³⁰ Grahn 1991, s 64.

³¹ Nyberg, 1994. s. 15.

³² Byggforskningsrådet, 1993.

sätt grönstruktur kan utgöra ett stadsbyggnadselement. Några korta belysningar av begreppen är därför här på sin plats.

Element

Ordet element har flera olika betydelser. I det sammansatta ordet stadsbyggnadselement rör det sig om betydelsen grundämne, beståndsdel. Vad är då ett stadsbyggnadselement? Ett stadsbyggnadselement bör vara något greppbart, grundat på en föreställning om en typ av objekt som är betydelsefulla vid analyser och planering av stadsmiljö. Den amerikanske landskapsarkitekten Taylor menar att element inom stadsbyggnadskonsten utgörs av "possible objects of sensation" i stadslandskapet. Vad som är element för stadsbyggnad är därmed i hög grad subjektivt. Han skiljer själv mellan 1. "the site"; 2. "objects on the site" det vill säga byggnader, andra människoskapade anordningar, träd och växter samt 3. "spaces created by objects on the site" till exempel torg, piazzor och parker.³³ Taylor tar alltså med den ursprungliga platsen för staden som ett stadsbyggnadselement. Marken som en stad byggs på kommer att exponeras mellan objekten som placeras på den. Han betraktar både träd, växter och parker som element, men ser inte parker som objekt utan som "mellanrum", vilka avgränsas av objekten inklusive träd och vegetation. Stadsbyggnadselement enligt Taylor utgörs alltså inte bara av fysiska företeelser utan också av olika rum i staden. Taylor hänvisar till bland andra Lynch som också talar om den ursprungliga markens grundform som ett centralt element för stadsbyggnad.³⁴

Utifrån Taylors resonemang är trädgårdar, parker och andra *anlagda* gröna områden stadsbyggnadselement, eftersom de antingen är placerade på platsen eller skapade utifrån andra objekt. Även rester av ursprunglig natur och kulturlandskap kan utgöra stadsbyggnadselement i sina roller som plats för staden och som rum skapade mellan andra objekt på platsen. En tolkning är att när dessa gröna områden betraktas som stadsbyggnadselement görs de även till patches och figurer i stadsbygden, det vill säga att till exempel natur görs till naturområden i stadsbygden. Jag har i avhandlingen valt att betona de gröna områdena som olika stadsbyggnadselement i sina roller som objekt i stället som för bakgrund. Det har varit viktigt att betona de urbana gröna områdena, även naturområden, som integrerade delar av staden. Diskussionen om element är viktig i planeringen av gröna områden, eftersom de ofta lätt hamnar i ett gränsland mellan stad och land, natur och kultur. Det är en orsak till att frågan om vad grönstruktur är som objekt och fysisk verklighet fått ett stort utrymme i detta arbete.

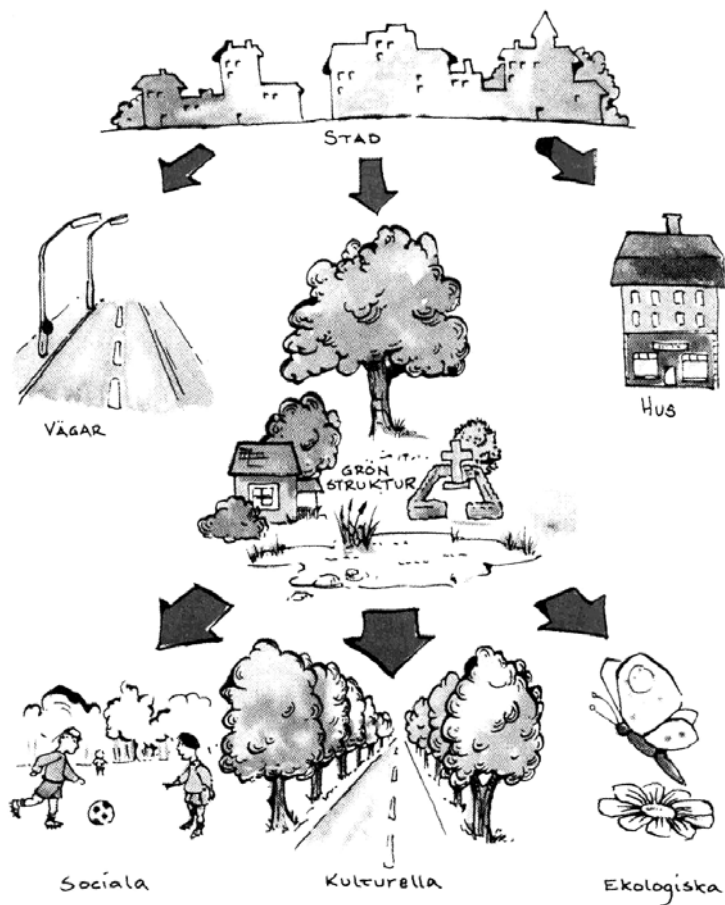
Struktur

Grönstruktur, så som uttrycket vanligtvis används, diskuteras i denna avhandling både utifrån både en spatial och en strukturell betydelse. Frågor kring struktur hör till begreppets möjligheter, men bidrar också till oklarheter i planeringssammanhang. Lundgren Alm pekar på just detta vid intervjuer med olika aktörer inom stadsplaneringen angående definitionen av grönstruktur.

---

³³ Taylor, 1999, s. 195-210.

³⁴ Lynch, 1971, s. 14-15, s. 47-51, s. 206-207.

En stad är uppbyggd av vägar, hus och grönstruktur. Grönstrukturens betydelse kan sammanfattas i tre aspekter; sociala, kulturella och ekologiska.

Illustration: Kalle Forss

Fig. 4. Grönstruktur i ett illustrerat särtryck av det avsnitt i delbetänkandet från utredningen av plan- och bygglagen om miljö och fysisk planering i mitten av 1990-talet som berörde grönstruktur. Originalet i färg.³⁵ I schemat utgör de två övre nivåerna spatiala delar av staden. Den avslutande nivån utgörs däremot av funktionella aspekter på gröna områden. Bilden förstärker att planeringen av grönstrukturen och dess funktioner utgör en separerad aspekt i staden. Grönstruktur utgör ett objekt men inte en funktionell aspekt.

³⁵ Bucht & Persson, 1995, s. 6; SOU, 1994, kap. 3.

”Att ordet struktur är komplicerat när man talar om något så heterogent som de gröna områdena blir också tydligt när informanterna både betonar den översiktliga nivån och att grönstrukturen består av gröna arealer av olika storlek.”³⁶

Struktur betyder enligt språklitteraturen byggnadsätt, sammansättning och anordning³⁷, men också inre beskaffenhet, uppbyggnad³⁸. Den kunskapsteoretiska inriktningen strukturalismen betonar de inbördes relationerna mellan beståndsdelarna i ett system (en struktur)³⁹. Struktur användes till att börja med framför allt i samband med byggnadskonstruktion och inom biologin, men sedan 1800-talet tillämpas det även som en metafor i synen på samhällslivet. Marx menade till exempel att den grundläggande strukturen i samhället var ekonomisk och materiell och att denna struktur påverkade resten av det sociala livet, det vill säga det icke-materiella, andliga och ideologiska. Andra, framför allt sociologer, utnyttjade begreppet biologiska associationer för att tala om samhället som en organism som består av sinsemellan beroende delar som formar en struktur liknande anatomin hos en levande människokropp.⁴⁰

Grönstrukturbegreppet är inspirerat av landskapsekologin, där bland annat spatiala analyser av landskapet används för att studera ekologiska processer. Nyhuus & Halvorsen Thorén tar i sina grönstrukturanalyser uttryckligen utgångspunkt i den så kallade biogeografiska landskapsekologin, där blicken på det studerade landskapet är mer biologins och geografins än arkitekturens eller landskapsarkitekturens.⁴¹

Boverkets precisering av grönstruktur i rapporten *Storstadsuppdraget: en förstudie om storstädernas miljö* är första gången en bred funktionslista kopplas till grönstruktur i Sverige. Det är alltså här den viktiga breddningen av det biologiska perspektivet på grönstruktur görs till att även omfatta sociala aspekter som rekreation och fritid och kulturella aspekter som stadsbyggnadsfrågor. Grunden till dessa aspekter formulerades redan av bland andra Sørensen i början av 1930-talet och av Blom i Stockholms parkprogram i slutet av samma årtionde.⁴²

“In order to move out from previously used detailed biological descriptions of urban vegetation, as basic data for making decisions concerning urban structure and development, a need for more comprehensive ways of regarding green objects and the green parts of the urban fabric was identified. To separate between ”social”, ”ecological” and ”cultural” aspect of green structure was regarded as a way to compartmentalise the biological aspect, in order to create space for communication focused on the social and cultural aspects of biological urban parts.”⁴³

---

³⁶ Lundgren Alm, 2001, s.125.

³⁷ Wessén, 1979.

³⁸ *Prismas främmande ord*, 1984.

³⁹ *Prismas främmande ord*, 1984.

⁴⁰ *Encyclopædia Britannica*, 2003.

⁴¹ Nyhuus & Halvorsen Thorén, 1996, s. 24-28.

⁴² Bucht, 1997, s. 103. Anderson menar att när Blom i sitt parkprogram talar om att parken luckrar staden ”formuleras prototyperna till senare uppkomna begrepp som grönstruktur och ekologiska spridningskorridorer som ofta förekommer i stadsbyggnadsdiskussionen idag”, Andersson 2000, s. 220.

⁴³ Lindholm, 2002, s. 42.

Denna vidgning av begreppet går inte nog att betona om man vill förstå problematiken med grönstrukturbegreppet, eftersom det innebar att de strukturella dimensioner som ligger i det biologiska/ekologiska perspektivet även applicerades på andra aspekter som till exempel kulturella aspekter och stadsbyggnadsaspekter. Här utgörs struktur i hög grad av grad av funktioner som kan kopplas till gröna områden. I den kommunala grönstrukturplaneringen kom den strukturella dimensionen dock att utgöras av att gröna områden bands samman både idémässigt och i den fysiska verkligheten.

Fig. 5. Principskiss. Strukturen är lika men elementet är olika.

Fig. 6. Principskiss. Elementet är lika men strukturen är olika.

Fig. 7. Principskiss. Struktur som sammanbundna objekt och struktur som ett diversifierat mönster av olika element.

Om struktur i grönstruktur enbart ses som just de inbördes funktionella relationerna mellan olika gröna områden i den urbana miljön är grönstruktur inte naturligt ett stadsbyggnadselement. Struktur blir i detta sammanhang relativt meningslöst om det inte också hänvisar till en fysisk och rumslig verklighet: till ett eller flera element. Å andra sidan medför användningen av begreppet grönstruktur ingen förändring jämfört med äldre begrepp som stadsgrönska eller friyta om det enbart används som en beteckning på denna fysiska och spatials verklighet.

Struktur i samband med analyser av städer har kopplats till hur vi upplever stadsmiljön. Lynch använder begreppet struktur i sina analyser av stadsmiljö. Han gör en direkt koppling mellan struktur och identitet.

“An environmental image may be analyzed into three components: identity, structure, and meaning. It is useful to abstract these for analysis, if it is remembered that in reality

they always appear together. A workable image requires first the identification of an object, which implies its distinction from other things, its recognition as a separable entity. This is called identity, not in the sense of equality with something else, but with the meaning of individuality or oneness. Second, the image must include the spatial or pattern relation of the object to the observer and to other objects. Finally, this object must have some meaning for the observer, whether practical or emotional. Meaning is also a relation, but quite a different one from spatial or pattern relation.”⁴⁴

I den lilla platsens skala handlar struktur om hur delarna hänger samman. I ett större sammanhang omfattar struktur känslan av orienterbarhet, det vill säga möjligheten att säga var man är både i tid och rum och hur platsen där man befinner sig hänger ihop med andra platser.⁴⁵

”The practical significance of orientation is clear enough: poor orientation means lost time and wasted efforts, especially for strangers. [...] Sensible structure must be extended as the scale of daily living extends. Today, many of us are called on to understand the structure of a large urbanized region.”⁴⁶

Så som grönstruktur används i de kommunala grönplanerna och i grönstrukturplaneringen framhålls i huvudsak de interna fysiska och funktionella sambanden mellan gröna områden. Jag har valt att kalla det ett *sammanbindande objektperspektiv* på grönstruktur. Men med struktur kan också avses en stads eller ett områdes morfologi, där grönstrukturen ses som ett intrikat mönster vilket för varje urban enhet skapar en specifik identitet, oavsett om de gröna områdena hänger samman eller inte. Med ett sådant *morfologiskt strukturperspektiv* kan varje stadsdel identifieras utifrån sin specifika grönstruktur. Jag tolkar att Lundgren Alm åsyftar ett mer morfologiskt betraktelsesätt när hon föreslår *stadens gröna ordning* som alternativt begrepp till grönstruktur.⁴⁷ När grönstrukturbegreppet används utifrån ett morfologiskt strukturperspektiv ligger det nära forskningsfältet stadsmorfologi, som dock vanligtvis inte är inriktning på de gröna områdena i den urbana miljön.⁴⁸ I avhandlingen ställs dessa två perspektiv på grönstruktur mot varandra. Med det morfologiska strukturperspektivet minskas fokuseringen på brist och tillgång av gröna områden, vilket i hög grad präglar grönstrukturanalyser hittills enligt studien i artikel IV. En förbättrad grönstruktur skulle kunna innebära såväl minskade som ökade grönarealer beroende på planeringens syften och intentioner.⁴⁹ Detta synsätt medför en förskjutning från kvantitet till kvalitet.

Ser man på hur strukturbegreppet utnyttjas i grönstrukturplaneringen och diskussionen kring denna är som ovan nämnts struktur i första hand en form av ett verkligt eller önskat spatialt system av sammanbundna gröna objekt och områden. I till exempel Linköpings grönplan menar man att ett grönt nätverk eller en grön struktur är uttryck för samma beskrivning.⁵⁰

---

⁴⁴ Lynch, 1960, s. 8.

⁴⁵ Lynch, 1981, s. 134.

⁴⁶ Lynch, 1981, s. 134.

⁴⁷ Lundgren Alm, 1996, s. 5. Lundgren Alm använder dock *gröna områden*, *grönska* och *det gröna* som synonymer till grönstruktur, s. 55. Struktur likställs med mönster, s. 53.

⁴⁸ Se Rådberg & Friberg, 1996.

⁴⁹ Se exempelvis Värnamo grönplan, 1991, där ett sådant arbetssätt används genom att klassa närparker som omistliga, värdefulla eller viktiga. Den sista kategorin föreslås kunna användas till annat, ”efter moget övervägande”. Värnamo kommun, 1991.

⁵⁰ Linköpings kommun, 1993, s. 61.

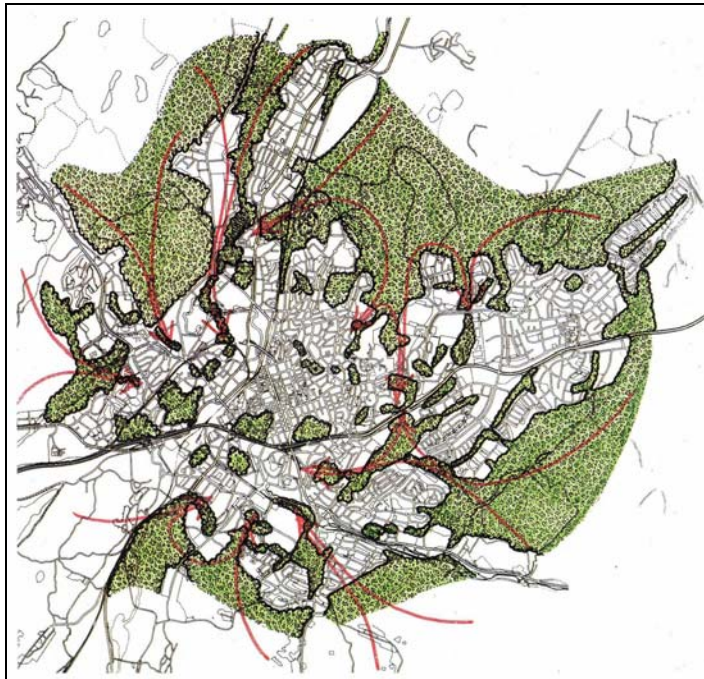

Fig. 8. ”Borås är omgivet av stora naturområden. Från dessa når ’gröna korridorer’ i form av parker och gröna ytor in i staden.” I *Borås grönstruktur* beskrivs grönstrukturen som ett nät som sträcker sig från omlandet in mot centrum. De gröna stråken betonas genom pilar från omland in mot staden. De gröna områdena avgränsas med heldragen linje mot övrig stadsbebyggelse. Borås kommun, 1995, s. 15.

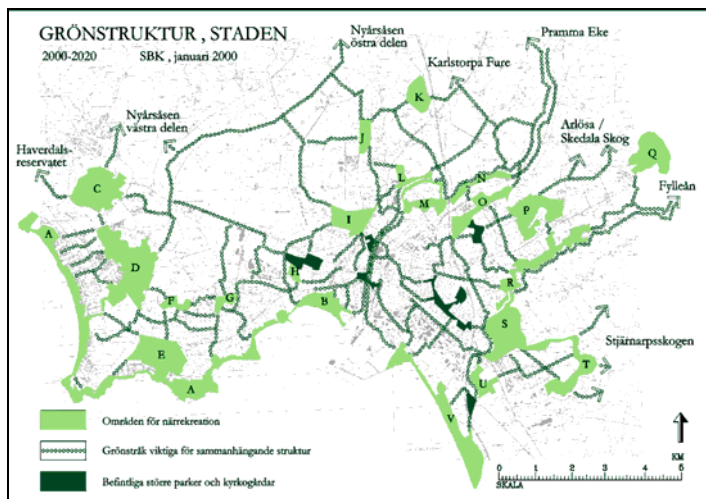

Fig. 9. I Halmstad kommun visualiseras grönstruktur i staden med ett objektperspektiv där den strukturella dimensionen huvudsakligen utgörs av sammanbindande grönstråk. Här betonas de gröna stråken genom pilar från staden ut mot omlandet. Halmstads kommun, 2000.

I till exempel en skrift från Naturskyddsföreningen i Skåne tydliggörs detta betraktelsesätt under rubriken ”Gröna samband – bind samman gröna ytor till en sammanhängande struktur”:

”Flera tätorter omges av grönområden som sträcker sig in i tätorterna. I takt med att samhällena växer hotas dessa gröna samband av barriärer som trafikleder och bebyggelse. Naturen behöver en egen sammanhängande infrastruktur där människor, djur och växter kan röra sig fritt. [...] Inne i bebyggelse kan man anlägga gröna stråk och alléer som knyter samman tätorternas parker och grönområden med varandra och med naturen utanför.”⁵¹

Liknelsen med infrastruktur förekommer också i beskrivningar av gröna områden som en *grön infrastruktur*. I till exempel Göteborgs grönstruktur menar man att grönstrukturen är en del av infrastrukturen.

”Grönstrukturen är en del av infrastrukturen och i den finner vi områden som har värdefulla biologiska, rekreativa och stadsstrukturerande funktioner.”⁵²

Att betrakta struktur i form av ett sammanhängande spatialt system kan kopplas till bilden av grönstruktur som en separerad del av staden, speciellt om det gröna systemet är beskrivet som en del av eller en förlängning av stadens omland eller omgivande natur. Bilden av grönstrukturen i Borås (fig. 8.) är ett tydligt exempel på detta synsätt, där åtminstone de offentliga gröna områdena i grönstrukturanalysen utgör en del av omlandet. Att de gröna områdena avgränsas mjukt mot omgivningen, men heldraget mot staden förstärker det gröna som separerat system skilt från övrig stadsmiljö. En liknande bild av gröna områden som sammanhängande system kan ses i Ulricehamns grönplan. Där föreslår man att gröna stråk ska bevaras och utvecklas ur både ekologisk och rekreativ synpunkt. Ett viktigt mål är att knyta samman stadens gröna fingrar med omgivande gröna områden, men också att väva samman dem inom staden.⁵³

Idag utgör grönstrukturen ofta ett av flera sektorsperspektiv i de kommunala översiktplanerna.⁵⁴ I kommunerna görs sedan slutet av 1970-talet även grönplaner som används som fristående policydokument för den kommunala parkförvaltningen, men de används ibland också som underlag till eller del av översiktplanen. I grönplanerna har grönstrukturbegreppet gjort sitt inträde sedan början av 1990-talet. Halmstads kommuns syn på grönstruktur speglas i följande uttalande:

”En stad är uppbyggd av hus, vägar och grönområden. Den översiktliga planeringens syfte är att skapa ändamålsenliga strukturer av detta. Grönstruktur har blivit ett begrepp i samband med att ökad vikt har lagts vid grönområdenas betydelse för tätorternas ekologi och miljö och för människans välbefinnande, i takt med att det ställts allmänna krav på större hänsyn till miljö- och naturresurser i planeringen. Med grönstruktur menas här den överordnade strukturen av grönområden i staden och dess närmaste omgivningar.”⁵⁵

En central frågeställning i avhandlingen är hur begreppet grönstruktur kan bidra till analyser av den identitetsskapande funktionen som kan tillskrivas gröna områ-

---

⁵¹ Lundwall, 2003, s. 6.

⁵² Göteborgs kommun, 1993, s. 3.

⁵³ Ulricehamns kommun, 2001, s. 8-9.

⁵⁴ Se till exempel Umeå, 1998, Helsingborg, 1994, Stockholm 1999.

⁵⁵ Halmstad kommun, 2000.

den i städer och tätorter. Grönstrukturbegreppet så som det används idag ger få möjligheter till detta. För det första måste de gröna områdena betraktas i relation till den övriga staden och inte som en separat företeelse. Strukturdimensionen kan inte heller endast utgöras av ett mer eller mindre likartat objekt bestående av sammanhängande delar i staden. Att betrakta de gröna områdena som en separat företeelse snarare i stället för att än att se de enskilda områdenas förutsättningar och roller i staden motverkar snarare än gynnar en strukturanalys.

De kulturella aspekterna

En central utgångspunkt i avhandlingen är att frågorna kring grönstrukturens betydelse som identitetsskapande stadsbyggnadselement och dess betydelse för den kulturella identiteten vanligtvis inbegrips bland de funktioner som brukar sammanfattas som den kulturella aspekten (jämför med ekologiska och sociala aspekter) i grönstrukturplaneringen.⁵⁶

”Vid säkerställande av grönstrukturen med hänsyn till dess kulturella betydelse är det särskilt viktigt att se till helhetens betydelse som en spegel av stadens eller tätortens utveckling, de enskilda anläggningarnas, alléer, parker, kyrkogårdar, friluftsområden, form och innehåll samt tidsdimensionen. [...] Trädgårdar, parker, kyrkogårdar alléer och friluftsområden ingår som delar i den kulturella helhet som är staden eller tätorten. [...] Genom att grönstrukturen utgör en så viktig del av staden eller tätorten i dess helhet speglar den naturligtvis på många sätt också dess kulturhistoria. Idag kan man i grönstrukturen utläsa och lära sig hur kommunikationer, vattenvägen och landsvägen format bebyggelseutvecklingen, hur de befästa städerna såg ut och hur den agrara prägnen på de svenska städerna styr uppbyggnaden av gatunät och kvarter. Med den moderna industristadens framväxt följer tillskapandet av parker, kyrkogårdar, bostadsområden och stadsdelar där grönskan berättar om sin tids ideal men också om krassa praktiska krav på utrymmen i den yttre miljön.”⁵⁷

I den beskrivning av grönstrukturens kulturella betydelse som görs ovan i utredningen av plan- och bygglagen i mitten av 1990-talet poängteras ett helhetsperspektiv på staden. Författarna talar framför allt om grönstrukturens betydelse som stadsbyggnadselement och för en kulturell identitet där grönstrukturen utgör en historisk spegel av stadsutvecklingen.

Men i den kulturella aspekten kan också inkluderas, förutom kulturhistoriska sidor, även det som rör gestaltning, karaktär och upplevelse. I Härnösands grönplan anser man till exempel att:

”Med den kulturella aspekten menar man att grönstrukturen är en del av vårt kulturarv. Trädgårdar, parker, kyrkogårdar och friluftsområden berättar om stadens historia och utveckling och är därför viktiga att ha kvar. Stadsbilden formas i huvudsak av samspelet mellan topografien, bebyggelsen, gatunätet och grönskan. Tänk om alla stora träd längs Nybrogatan, stadens ”paradgata”, skulle avverkas - hur skulle man då uppfatta Härnösand? Allt detta är delar av den kulturella aspekten.”⁵⁸

Med avsikten att dryfta den kulturella aspekten i grönstrukturplaneringen har ett kulturellt perspektiv på grönstrukturen betonats från början i detta arbete. Det

⁵⁶ Se till exempel SOU, 1994, bil. 3, s. 17-19; Boverket, 1999, s. 29-33.

⁵⁷ SOU, 1994, bil. 3, s. 17-18.

⁵⁸ Härnösands kommun, 1999, s. 3.

innebär att stadsbyggnad här ses som en samhällelig aktivitet som hanterar kultur-föremål för ett gemensamt brukande. Det får konsekvensen att de gröna områdena som artefakter och kulturella konstruktioner betonas, även om det handlar om naturområden i staden. För ett biologiskt perspektiv på de gröna områdena i staden hänvisas till forskningsprojektet om biodiversitet inom forskningsprogrammet *Grönstruktur och stadsmiljöutveckling*.⁵⁹

Jag har för att framhålla park- och trädgårdskulturens betydelse valt att inte behandla föreställningar om natur i dessa diskussioner. Dessa kan naturligtvis också ses som kulturella aspekter, vilka kan kopplas till grönstruktur. Däremot diskuteras föreställningar om natur som spatial företeelse, det som jag inledningsvis har kallat naturområde. För mig utgörs kulturella aspekter på grönska i hög grad av hortikulturella värden.

Att parker och grönska är strukturerade på ett speciellt sätt är inte betydelsefullt på samma sätt för stadens kultur som för de ekologiska aspekterna. Parker, trädgårdar och andra gröna objekt uppvisar en viss struktur i urban miljö, men sambanden dessa objekt emellan är inte lika viktigt som vad till exempel spridningskorridorer är för vildväxande flora och fauna. Kultur sprider sig till skillnad från flora och fauna inte mellan gröna områden utan utgör ett kitt mellan människor i olika samhällen och grupper. Om en grön kulturell spridning sker, sker den inte mellan två gröna objekt utan som en idé mellan två individer. Lynch gör skillnad mellan den idéstruktur som kulturen utgör och människors relation till platser:

”Moreover, social and spatial structure are only partially related to each other - loose coupled, as it were - since both affect the other only through an intervening variable (the human actor), and both are complex things of great inertia. For me, the acts and thoughts of human beings are the final ground for judging quality. These apparently ephemeral phenomena become repetitive and significant in at least three situations: in the persistent structure of ideas which is culture, in the enduring relationships between people which are social institutions, and in the standing reactions of people with place. I deal with the last. While social, or economic, or political aspects of settlements are rather well defined - the physical aspect is put so uncertainly that it is difficult to see whether it plays any role at all.”⁶⁰

Fysiska gränser och områden kan därför inte betraktas som kulturgränser respektive kulturområden. Däremot kan särskilda platser, stråk eller områden givetvis ha kulturella värden.

Forskning och litteratur inom området

Även om forskning och litteratur om stadens gröna områden är relativt omfattande är behandlingen av de gröna områdena utifrån ett stadsbyggnadsperspektiv relativt begränsad.⁶¹ De gröna områdenas identitet och identitetsskapande betydelse ur ett

---

⁵⁹ Gyllin, 1999; Gyllin, Kylin, Lindholm & Lökvist, 1999; Lindholm, Lövrje, Kylin & Gyllin, 2001.

⁶⁰ Lynch 1981, s. 49.

⁶¹ Berglund konstaterar i sin genomgång stadsbyggnadslitteraturen att det gröna i allmänhet ges lite utrymme. Framför allt gäller det i den moderna och idag fortfarande inflytelserika litteraturen från 1960-talet där det gröna ges en klart sidoordnad ställning. Naturen hänförs i allt väsentligt till en annan diskurs än stadsbyggnad. Berglund, 1996, s. 143.

stadsbyggnadsperspektiv diskuteras oftast bara indirekt i denna litteratur. Ett särskilt påtagligt exempel på brist på kunskapsutveckling är villaträdgården som stadsbyggnadselement. Trots att villaträdgårdar upptar en betydande del av våra städer och tätorter diskuteras de knappast alls i stadsbyggnadsforskningen.

Det finns alltså varken en lång forskningstradition att luta sig mot eller en solid forskningsfront att ta avstamp ifrån inom detta område. Inom landskapsplaneringsforskningen har de gröna områdena vanligtvis studerats ur ett inifrånperspektiv, huvudsakligen med inriktning på rekreation, skötsel och utformning. När den så kallade ”gröna sektorn” har diskuterat gröna områdens roll i staden har det gjorts med ett starkt separerat funktionsperspektiv där relationen till den övriga staden endast behandlats flyktigt. Argument för det grönas betydelse som stadsbyggnadselement har förts fram utan att nyanseras. Å andra sidan har de gröna områdena inte heller stått i fokus för den nutida arkitektur- och stadsbyggnadsdebatten. Berglund menar att orsaken står att finna i att det gröna har upphört att synas i debatten.

”När det gäller det gröna i stadsbyggnadslitteraturen är det tydligt att fokus rört sig från att hos ’klassikerna’ Sitte, Howard och Le Corbusier ha omfattat naturen och grönskan som en viktig del i stadens fysiska och mentala miljö till ett läge där människans problematiska förhållande till sin byggda miljö och till varandra upptar alltmer av intresse. Det gröna har därmed marginaliserats.”⁶²

Bristen på forskning om gröna områden utifrån ett stadsbyggnadsperspektiv är speciellt anmärkningsvärd med tanke på den sedan flera år intensiva diskussionen om förtätning av stadsmiljöer, där de gröna områdena spelar en central roll. Inom landskapsarkitektur och landskapsplanering har dock på senare tid de gröna områdenas relation till stadsmiljö och stadsbyggnad behandlats.⁶³ Denna utveckling har i viss mån skett parallellt med införandet och spridningen av grönstrukturbegreppet i den kommunala planeringen i Sverige.

Forskning och litteratur som berör grönstrukturplaneringen och som haft betydelse för forskningen kring grönstruktur är av varierande ursprung och karaktär. Wallin menar att det material som används som kunskapsunderlag inom arkitekturforskningen ofta innehåller en blandning av expertutsagor, empiriska studier och icke-akademiskt präglad text. Litteratur kan betraktas som klassiker trots att den empiriska och teoretiska underbyggnaden är av varierande kvalitet.⁶⁴

Introduktionen av grönstrukturbegreppet i Sverige

Introduktionen och spridningen av begreppet grönstruktur i Sverige och Skandinavien kan kopplas till ett par inflytelserika källor. Deras betydelse ligger framför allt i diskussionen och sammanfattningen av den rådande forskningen för den kommunala planeringen.⁶⁵ Grönstrukturbegreppet förekommer i svenska kommu-

---

⁶² Berglund, 1996, s. 142.

⁶³ framför allt Berglund, 1996; Kristensson, 2002; Lundgren Alm, 1996, 1997 & 2001; Wallin, 2002.

⁶⁴ Wallin, 2002, s. 17.

⁶⁵ För en utförlig beskrivning av grönstrukturbegreppets utveckling i Sverige se Lundgren Alm, 2001, s. 33-48.

nala grönplanerna redan i mitten av 1980-talet och det nämns i den begreppsutredning för utemiljö som gjordes vid SLU 1983.⁶⁶ Grönstrukturbegreppet lyfts dock inte förrän 1992 upp på en officiell och central nivå i Sverige i samband med rapporter från både Boverket och Naturvårdsverket. I Naturvårdsverkets rapport nämns grönstruktur i samband med biologisk mångfald. Bland annat menar man att de rekreativa och estetiska skäl som tidigare hävdats för bevarandet av storstadsregionernas grönområden inte bidragit till sammanhängande struktur, biologisk mångfald och genomtänkt grönstruktur.⁶⁷ Boverket gör i sin rapport en mer allsidig formulering av grönstrukturens funktioner bland annat genom att nämna stadsbyggnadsaspekter och kulturella aspekter.⁶⁸

Det viktigaste enskilda bidraget för spridningen av grönstrukturbegreppet i Sverige utgörs sannolikt av utredningen kring plan- och bygglagen i mitten av 1990-talet. I delbetänkandet SOU 1994:36 om miljö och fysisk planering beskriver Bucht & Persson utförligt grönstrukturens multifunktionella betydelse. Betydelsen av trädgårdar, parker och annan obebyggd mark i städer och tätorter sammanfattas i ekologiska, sociala och kulturella aspekter.⁶⁹ Ett särtryck i bokform av grönstrukturavsnittet av delbetänkandet kom att spridas till många landskapsarkitekter och planerare i kommunerna.⁷⁰ Ordet grönstruktur kom dock inte att användas i den reviderade plan- och bygglagen, man nöjde sig med att tala om planläggningen ska främja en ändamålsenlig struktur av bland annat grönområden.⁷¹ Boverket bidrog under 1990-talet med ytterligare två skrifter som stärkte grönstrukturbegreppets betydelse i planeringen av gröna områden i kommunerna.⁷²

Grönstrukturbegreppet i kommunal planering och forskning förekommer huvudsakligen i de skandinaviska länderna och i forskningsssammanhang ytterligare i ett par andra europeiska länder som England och Holland. Däremot tycks begreppet grönstruktur inte förekomma i nordamerikansk planering av och forskning om gröna områden i städerna.⁷³ Att uttrycket är vanligt i Norden är i viss mån en paradox eftersom de nordeuropeiska städerna innehåller relativt mycket gröna ytor i jämförelse med till exempel sydeuropeiska, varför ett värnande begrepp inte borde vara nödvändigt. Anledningen till begreppets koncentration till Norden kan vara kulturell.

Grönstruktur etablerades tidigt som begrepp i Norge. Bland annat har grönstrukturens funktioner beskrivits i en handbok om planering av grönstruktur i städer och tätorter av Direktoratet for naturforvaltning i Trondheim, utarbetad av Halvorsen Thorén & Nyhuus.⁷⁴ Med sammanfattningen av grönstrukturens olika funktioner motsvarar den Bucht & Perssons och Boverkets publikationer i Sverige och visar dessutom på faktiska fallstudier.

---

⁶⁶ Bergsjö & Nilsson, 1983, s. 47.

⁶⁷ Naturvårdsverket, 1992, s. 10.

⁶⁸ Boverket, 1992.

⁶⁹ SOU, 1994, bil. 3.

⁷⁰ Bucht & Persson, 1995.

⁷¹ Boverket, 1996.

⁷² Boverket, 1994 & 1999.

⁷³ Lindholm, 2002, s. 44.

⁷⁴ Halvorsen Thorén & Nyhuus, 1994.

Grönstrukturforskning

Parallellt med introduktionen av grönstrukturbegreppet i den kommunala planeringen i början av 1990-talet har en forskning om grönstruktur och om begreppet utvecklats, om än i liten skala. I Sverige har Lundgren Alm problematiserat själva grönstrukturbegreppet och fördjupat diskussionen kring stadsgrönskan. Bland annat behandlar hon frågor som rör grönstrukturens identitet, hur begreppet förstås, betecknas och hanteras i stadsplaneringen och av planerare. Lundgren Alm menar att begreppet grönstruktur har möjliggjort en integrering av de gröna arealerna i stadsplaneringen samtidigt som hon har betänkligheter angående begreppets möjligheter att bidra till förståelsen för att ta vara på de gröna arealernas potential i en hållbar stadsutveckling. I arbetet med att problematisera föreställningar om bilder av grönstruktur har hon exemplifierat skillnader mellan *formell* och *faktisk* grönstruktur i ett antal städer och tätorter.⁷⁵ Lundgren Alm har också gjort den första översikten på svenska av den historiska utvecklingen av stadsgrönskan till ett separat stadsbyggnadselement.⁷⁶

Grönstruktur som företeelse och som verktyg i en kommunikativ planeringsprocess har diskuterats av Lindholm. Hon uppmärksammar bland annat att skillnaderna mellan grönstruktur som aktivitet (att grönstrukturera) och grönstruktur som ett resultat av denna aktivitet. En hårdtagning av detta perspektiv är att de gröna områdena snarare bildar ett mönster än en grönstruktur, eftersom de sällan är aktivt strukturerade i stadsmiljön.⁷⁷ Historiska analyser av förändringen av den urbana grönstrukturen i städer och tätorter har framför allt utförts i Norge av Halvorsen Thorén och Nyhuus. Presenterade studier visar att gröna områden minskat i de studerade städerna under en trettioårsperiod från 1965 och framåt.⁷⁸ Halvorsen Thorén har också inriktat sig på utvecklingsarbete angående grönstrukturanalyser.⁷⁹

Studier av förhållandet mellan grönstrukturen (parkers storlek och form) och parkutnyttjande har gjorts av Berggren-Bärring och Grahn. Deras arbete är speciellt intressant eftersom de kopplar ett morfologiskt perspektiv till grönstrukturbegreppet. Med grönstruktur menas inte bara grönområdena i en enskild tätort utan även deras totala sammanlagda yta, antal områden, var de ligger och fördelningen på storlekskategorier. Även utbudet av grönområden relaterat till skilda normer diskuteras.⁸⁰

Kopplingen mellan grönstruktur och uthållig stadsutveckling har diskuterats av Florgård & Berg, Florgård samt Wallin.⁸¹ Florgård har från ett socialt och kulturellt uthållighetsperspektiv bland annat uppmärksammat grönstrukturen som

---

⁷⁵ Lundgren Alm, 1996 & 2001.

⁷⁶ Lundgren Alm, 1996.

⁷⁷ Lindholm, 1999, 2002.

⁷⁸ Halvorsen Thorén, 1996; Nyhuus 1996; Nyhuus & Halvorsen Thorén, 1996.

⁷⁹ Halvorsen Thorén, 2000.

⁸⁰ Berggren-Bärring & Grahn, 1995.

⁸¹ Florgård & Berg, 1997; Florgård, 1999; Wallin, 2002.

kulturbärare och att grönstrukturen ger staden ett fattbar struktur.⁸² Wallin diskuterar bland annat grönområdenas ekologiska funktioner och roll i en hållbar utveckling i relation till bebyggelseförtätning och upplevd kvalitet i bostadsnära utemiljöer. Han förespråkar fingerstaden som en modell för hållbar stadsutveckling och ser dess teori som en byggsten i utvecklingen av en landskapsarkitektonisk stadsbyggnadsteori. Wallin vill också bredda synen på begreppen urbanitet och stadsmässighet till att inte utesluta grönska och därigenom omfatta stadsmiljöer andra än den förindustriella staden eller rutnätstaden.⁸³ I Danmark har olika aspekter på grönstruktur studerats av Attwell respektive Jensen et al. med utgångspunkt i stadsekologiska frågor kring urbana gröna områden.⁸⁴ Nämnas bör också, även om grönstrukturbegrepp inte specifikt lyfts fram, arbetet med ekologisk planering i Lidingö av Nilsson, Bramryd & Wallsten i slutet av 1980-talet där även andra aspekter som kulturminnesvård och friluftsliv tas upp.⁸⁵

På det europeiska planet utgör samarbetsprojekten *Green structure and urban planning* (COST Action C11) samt *Urban forest and trees* (COST Action E12), plattformar för grönstrukturdiskussioner, även om de i mindre grad är inriktade på identitet och stadsbyggnadsfrågor. Ett dokument av stort intresse är den så kallade EUs grönbok, *Green paper on the urban environment*, som bland annat sammanfattar olika betydelser av gröna områden, varibland frågor om det grönas identitetsskapande betydelse ges utrymme.⁸⁶

Forskning kring enskilda gröna stadsbyggnadselement

Parkens betydelse utifrån ett miljöpsykologiskt perspektiv har i Sverige främst studerats av Sorte och Grahn. Med utgångspunkt i organiserade grupper som föreningar, daghem, skolor, servicehus och sjukhus har de visat på betydelsen av grönområden för människor och deras hälsa.⁸⁷ Grahn tar bland många infallsvinklar upp både den identitetsskapande och den typologiska aspekten på gröna områden i staden i sin avhandling.⁸⁸ Som ytterligare bidrag till den miljöpsykologiska forskningen om gröna stadsbyggnadselement kan nämnas Ottosons studier av utemiljöns och grönområdenas betydelse för äldre vid sjukhus och vårdinrättningar samt naturens roll vid rehabilitering efter allvarliga livskriser.⁸⁹

Synen på de gröna områdena i staden både bland invånare och bland planerare har avhandlats av Berglund. Utifrån skillnader mellan planerares och stadsinvånares syn på utemiljön har hon reflekterat över de gröna områdenas mening, symbolik, historia och grundläggande identitet. Hon är kritisk mot planerarnas fokus på stadens centrala delar och en alltför estetiserade syn på utemiljö. Detta menar Berglund inte överensstämmer med invånarnas bild av sin stadsdels bostadsnära miljö och naturen i staden som särskilt viktigt. Hon diskuterar bland annat naturen

---

⁸² Florgård, 1999.

⁸³ Wallin, 2002.

⁸⁴ Attwell, 1996; Jensen et al., 2000.

⁸⁵ Nilsson, Bramryd & Wallsten, 1989.

⁸⁶ European Commission, 1990.

⁸⁷ Grahn & Sorte, 1985; Grahn, 1986 & 1991.

⁸⁸ Grahn, 1991.

⁸⁹ Ottosson, 1997 & 1999.

som särintresse i stadsplaneringen, men också natur och kultur i samverkan.⁹⁰ Berglund har tillsammans med Jergeby i ett flertal forskningsprojekt studerat människors användning av bostadsområdets utemiljöer.⁹¹ Nämnas kan också arbetet rörande en sociotopkarta som utarbetats av Ståhle & Sandberg med avsikten att heltäckande värdera parker och friytor. Med sociotop betonas de gröna områdenas social och kulturella värden.⁹² Parkens sociala betydelse har i Norge behandlats av Yttri. Han menar att parker på olika sätt kan spela roll i människors privata, offentliga och lokala sfärer. Utifrån begreppen interaktionsplats och reträttplats menar Yttri bland annat att det finns en möjlighet att utveckla en parktypologi som uttrycker sammanhanget mellan parkens fysiska karaktär och dess funktion för människor.⁹³

Den historiska utvecklingen av urbana gröna områden i Sverige har under de senare åren beskrivits av Nolin respektive Bucht, men berörs också i ett verk under redaktion av Andersson, Jonstoj & Lundquist. Nolin behandlar den offentliga parkens utveckling under 1800-talet, människors behov och bakomliggande drivkrafter, men berör relativt lite stadsbyggnadsaspekten för övrigt. Den historiska utvecklingen av stadsträdgårdsmästarprofessionen och diskussionen inom denna har belysts av Bucht. Buchts arbete spänner över perioden 1860-1960 med bland annat en redogörelse för hur stadsbyggnadsaspekten har diskuterats inom delar av yrkeskåren.⁹⁴ En äldre översikt över trädgårdshistoriens och parkens utveckling i Sverige går att finna i det praktverk om den moderna trädgårdens och parkens form som 1948 gavs ut under redaktion av Paulsson, Hermelin, Bauer & Blom.⁹⁵

Ett par studier av enskilda gröna stadsbyggnadselement har tillfört framför allt historisk kunskap till grönstrukturplaneringen. Gustavsson & Wahlström belyser flerbostadshusens trädgårdar mellan 1900 och 1950 med exempel från Uppsala. De identifierar utifrån studien fem skeden för svenska flerbostadshus, med fokus på gårdarnas utformning, men i viss mån även utifrån storlek och läge: 1900-1909: *gårdspanen i centrum*, 1910-1919: *egnahemsideal i trädgårdsstadens form*, 1920-1929: *det arkitektoniska trädgårdsrummet*, 1930-1939: *paradisträdgården*, där kvarteren öppnade upp sig mot gaturummet. Gustavsson har också behandlat trädgård utifrån ett handlingsteoretiskt perspektiv med exempel från Gösta Reuterswärd och Ulla Molins skapande.⁹⁶ Flerbostadsområdenas gårdar mellan 1930 och 59 har studerats av Persson & Persson, med syfte att visa på de kvaliteter utemiljön uppvisar under denna tidsperiod.⁹⁷ Vegetation i miljonprogrammets bostadsområden har studerats och kritiserats av Bucht⁹⁸ och miljöförbättringen av dessa områden under 1980-talet har utretts av Kristensson.⁹⁹ Skolträdgården i

---

⁹⁰ Berglund, 1996.

⁹¹ Berglund & Jergeby, 1989, 1992 & 1998.

⁹² Ståhle & Sandberg, 2000,

⁹³ Yttri, 1999.

⁹⁴ Nolin, 1999; Bucht, 1997; Andersson, Jonstoj & Lundquist, 2000.

⁹⁵ Paulsson, Hermelin, Bauer & Blom, 1948.

⁹⁶ Gustavsson & Wahlström, 1979 & 1984; Gustavsson, 2001.

⁹⁷ Persson & Persson, 1995.

⁹⁸ Bucht, 1973.

⁹⁹ Kristensson, 1994.

Sverige har belysts av Lindholm respektive Åkerblom. Lindholm beskriver bland annat den historiska utvecklingen av synen på skolträdgården. Fram till 1920-talet var skolträdgården viktig för elevernas socialisering, men fungerade också som en påminnelse till övriga medborgare att hålla sina hus och trädgårdar välskötta. Efter funktionalismens genombrott såg man skolträdgården främst som en plats för olika aktiviteter.¹⁰⁰ Åkerblom diskuterar skolträdgården som plats för lärande i dagens skola utifrån några praktiska erfarenheter.¹⁰¹ Koloni- och lägenhetsträdgårdar är uppmärksammade av Horgby & Jarlov.¹⁰² Larsvall har studerat den äldre stadens innergårdar och förändring av deras egenskaper.¹⁰³

Begrepps användningen i planeringen av gröna områden har inte i någon högre grad blivit belyst sedan Bergsjö & Nilssons undersökning om begrepp för utemiljö i början av 1980-talet. Deras utredning syftade till att strukturera begreppsfloran inom bland annat planeringen av utemiljö utifrån de begrepp som används i lagstiftning, forskning, utredningar och handböcker. En unik del omfattade en undersökning av allmänhetens användning av begrepp för olika typer av gröna områden.¹⁰⁴ Begreppsutvecklingen för utemiljö har sedan dess främst diskuterats och utvecklats inom skötsel- och ekonomiområdet.¹⁰⁵ Lundquist har dock belyst trädgårdsbegreppets historiska utveckling i Sverige.¹⁰⁶

Traditionell stadsbyggnadsforskning fokuserar som tidigare nämnts sällan på gröna områden. Rådberg har dock behandlat den svenska trädgårdsstaden inklusive trädgårdens betydelse i sammanhanget. Rådberg talar om trädgårdsstaden som en specifik stadstyp, uppbyggd efter ett bestämt regelsystem vilket är en förutsättning för dess kvalitet.¹⁰⁷ Identitet har diskuterats av kulturgeografen Relph och arkitekten Lynch. I Sverige har identitetsbegreppet på senare tid uppmärksammats av Werne respektive Järnefelt.¹⁰⁸ Järnefelt jämför bland annat Lynch och Relphs beskrivningar av identitet.

Klassisk stadsbyggnadslitteratur om gröna områden

Bland de internationella författare som behandlar stadsbyggnad och gröna områden räknas Sitte (1909), Howard (1902) och Le Corbusier (1936) som ”klassiker”.¹⁰⁹ Med det sena 1800-talets och tidiga 1900-talets trånga och osunda städer i tankarna är dessa författare betydligt mer positivt inställda till gröna områden i städerna, även om de hanterade problemet med befolkningstäthet på olika sätt.¹¹⁰ Under senare delen av 1900-talet framstår Jacobs (1961), Lynch (1960), Cullen (1962) och Gehl (1971) som centrala debattörer av stadens utemil-

---

¹⁰⁰ Lindholm, 1995.

¹⁰¹ Åkerblom, 2003.

¹⁰² Horgby & Jarlov, 1991.

¹⁰³ Larsvall, 1993.

¹⁰⁴ Bergsjö & Nilsson, 1983.

¹⁰⁵ Persson, 1989a, 1989b, 1998 & 2001.

¹⁰⁶ Lundquist, 1997.

¹⁰⁷ Rådberg 1993, s. 4.

¹⁰⁸ Relph, 1976; Lynch, 1960 & 1984; Werne, 1987 & 2001; Järnefelt, 1999.

¹⁰⁹ Sitte, 1982; Howard, 1970; Le Corbusier, 1976. Se Berglund, 1996, s. 133-139.

¹¹⁰ Berglund, 1996, s. 124-139.

jö, men med en mindre inriktning på de gröna områdena som stadsbyggnadselement.¹¹¹ Att dessa relativt gamla alster fortfarande utgör en centrala teoretisk bas för en diskussion om grön stadsbyggnad beror troligtvis på att planeringsfrågor kring stadens grönska behandlas i andra mindre tongivande sammanhang än stadsplaneringen, till exempel inom stadsekologisk- och grönstrukturforskning, dock inte med samma intresse för staden och dess liv som helhet.

Tillvägagångssätt

Övergripande metod

Forskningen som ligger till grund för denna avhandling har präglats av en sammanvävning av kunskapsinsamling, teoribildning, fallstudier och analyser. Arbetet har övergripande varit av den karaktär som Patel & Davidson kallar den hermeneutiska spiralen, där forskarens egna reflektioner utgör en utgångspunkt och förståelsen för problemställningen steg för steg ökar allteftersom litteratur studeras och analys av material utförs.¹¹²

”Den hermeneutiske forskaren närmar sig forskningsobjektet subjektivt utifrån sin egen förståelse. Förståelsen, de tankar, intryck och känslor och den kunskap som forskaren har, är en tillgång och inte ett hinder för att tolka och förstå forskningsobjektet. Till skillnad mot positivisterna, som gärna studerar forskningsobjektet bit för bit, försöker hermeneutikerna att se helheten i forskningsproblemet.”¹¹³

Forskning av denna typ är oundvikligen personligt präglad. Det hänger på forskaren att redovisa sina tankebanor och utgångspunkter för att därmed öka förståelsen och göra forskningen ”transparent”. En del av förståelsen inför detta arbete är därför beskriven inledningsvis i kapitlet om egna erfarenheter och eget perspektiv.

Arbetsättet kan också sägas vara abduktivt till sin karaktär, på det sätt Alvensson & Sköldberg beskriver, där teoriska föreställningar och empiri ständigt påverkar varandra för att slutligen generera ny teoretisk kunskap. Den abduktiva ansatsen kallas även ”den gyllene medelvägen”, eftersom den inte ensidigt är induktiv eller deduktiv.¹¹⁴ Wallén menar att vid abduktion står man inför en effekt och söker orsaksfaktorer utan att kunna manipulera dessa. Problemet är att man inte kan se entydiga samband, utan sannolika. Arbetsättet kan inte användas som en schematisk metod, utan kräver ingående erfarenhet från de områden frågorna gäller.¹¹⁵ Forskningsarbetet har omfattat såväl kvalitativa som kvantitativa moment.

I avhandlingens resonemang om både grönstrukturens identitetsskapande funktion och grönstrukturens identitet diskuteras grönstruktur som begrepp. Jag har som en del av mitt arbete betraktat begreppet grönstruktur och dess tillämpningar i olika sammanhang som en teori, en modell. I Walléns genomgång av olika kunskaps-

---

¹¹¹ Lynch 1960; Jacobs 1961; Cullen, 1961 och Gehl, 1971.

¹¹² Patel & Davidson, 1991, s. 25-27. Se även Holme & Solvang, 1997, s. 95-98.

¹¹³ Patel & Davidson, 1991, s. 26.

¹¹⁴ Alvensson & Sköldberg, 1994, s. 42.

¹¹⁵ Wallén, 1996, s. 48.

uppfattningar kan en applicering av beskrivningen av teorier som abstraktioner och modelltänkande på grönstruktur ge intressanta associationer:

”Teorier är abstraktioner byggda på avsiktliga förenklingar och hypotetiska antaganden i form av teoretiska begrepp och modeller, vilket gör att ’sanning’ inte längre är det primära kriteriet utan ’effektivitet’ och ’inre konsistens’. Ändå finns här en sorts realism genom att relationerna mellan teori (en modell) och verkligheten anges genom tolknings- och tillämpningsregler.”¹¹⁶

Avsikten med denna avhandling är inte att beskriva vad grönstruktur är utan att dryfta begreppets effektivitet och inre konsistens utifrån valda utgångspunkter och frågeställningar. Diskussionen handlar i hög grad just om tolkning och tillämpning av begreppet. Dock är det viktigt att inte blanda ihop grönstruktur som teori och modell och det teoretiska arbetet kring analys och förståelse med de fysiska företeelser som begreppet representerar.

Ansatsen och inriktningen tar utgångspunkt i personliga reflektioner och frågor kring gröna områden, stadsbyggnad och begreppet grönstruktur i den kommunala fysiska planeringen. Avhandlingens sätt att resonera med antaganden och påståenden för att pröva till exempel grönstrukturbegreppet utgör mer ett försök att testa dessa mot både språklig, logisk och erfarenhetsmässigt kunskap, än att ge tydliga svar eller att beskriva hur saker och ting absolut är. En inte oväsentlig faktor, som kanske inte utgör en metod i traditionell mening, kan beskrivas som att jag tagit upp de aspekter som jag själv hade velat läsa om i litteratur om och planering av grönstruktur.

Avhandlingen är av flera skäl skriven på svenska på ett universitet där engelska generellt råder. Det är viktigt med en diskussion på svenska kring begreppsutveckling inom forskningen om grönstruktur och stadsbyggnad. Avhandlingen behandlar dessutom specifikt objekt, plats- och typbegrepp som en kulturell funktion i grönstrukturplaneringen. En annan anledning att använda det svenska språket är att det förmodligen är lättare att nå kommunala grön- och stadsplanerare.

Underlag och material

Materialet som forskningen huvudsakligen baseras på utgörs av tre delar. Inledningsvis, men också under arbetets gång, har forskningslitteratur studerats, framför allt inom grönstrukturämnet och landskapsplanering, men även i begränsad omfattning inom stadsbyggnad, arkitektur och kulturgeografi. Till den studerade litteraturen kan också räknas offentliga utredningar och statliga policydokument. Delar av det empiriska materialet utgör också viktiga utgångspunkter för avhandlingens ansats och inriktning. Inledningsvis i arbetet utfördes en pilotstudie kring grönstrukturen i Västra hamnen, Malmö i samband med Bo01-utställningen 2001.

En andra del utgörs av en fallstudie som omfattar en historisk och morfologisk analys av tre bostadsområden med totalt 189 villaträdgårdar i Eslöv. Eslöv som plats för fallstudier är gemensam inom forskningsprogrammet *Grönstruktur och*

---

¹¹⁶ Wallén, 1996, s. 13-14.

stadsmiljöutveckling. Staden valdes med hänsyn till dess tydligt avgränsade form och dess hanterbara storlek och utbredning. Digitalt kartmaterial över tätorten samt det kommunala fastighetsregistret med mikrofilmade bygglovshandlingar har ställts till förfogande av kommunen. Fallstudien fördjupades också genom samtal med boende i tio villafastigheter i samband med en enkät om utformning av och inställning till deras trädgårdar.

En tredje del av underlaget till avhandlingsarbetet är insamlade kommunala grönplaner och likartade dokument från svenska kommuner, varav 40 stycken av totalt 70 har studerats ingående. För att få en översikt över grönplanernas utbredning och omfattning i Sverige har en lista upprättats över dem som kommit till kännedom under arbetets gång. Totalt omfattar listan 107 grönplaner.

Reflektioner och kommentarer kring artiklarna

De olika artiklarna belyser utifrån fallstudien och det studerade materialet på olika sätt och i olika grad de problemställningar som tidigare beskrivits. Följande är en sammanfattning av hur artiklarna behandlar problemställningarna och materialet samt hur artiklarna är relaterade till varandra.

<i>Problemställningar:</i>	<i>Grönstrukturens identitet</i>	<i>Grönstrukturen som stadsbyggnadselement</i>	<i>Grönstrukturens identitetsskapande betydelse</i>
Artikel I	xxx	xx	
Artikel II	xxx		xxx
Artikel III	xx	xxx	xxx
Artikel IV	x	xxx	

Tab. 2. Översikt över hur avhandlingens övergripande problemställningar i olika grad belyses i artiklarna.

Artikel I: Vad är grönstruktur i staden? – om att analysera ett stadsbyggnadselement

Vad är grönstruktur? Ett seminarium på Alnarp 1999 med praktiker i kommunerna visade att de hade en relativt varierande bild av vad grönstruktur är.¹¹⁷ Med utgångspunkten att grönstruktur både är en struktur och en fysisk verklighet behandlar den första artikeln vad grönstrukturbegreppet avser i den urbana miljön utifrån ett urval av definitioner och beskrivningar av grönstruktur i litteratur, forskning och statliga dokument. Vilken är grönstrukturens spatiala identitet och vad i den fysiska miljön ligger till grund för att hantera dessa ytor och objekt tillsammans i grönstrukturplaneringen? Enligt definitionerna är den spatiala identiteten komplex och tvetydig. Dels beskrivs grönstruktur omfatta obebyggda områden och ytor i staden, dels avses med begreppet flera gröna koncept, som till exempel trädgårdar, parker och kyrkogårdar som inte odiskutabelt kan betraktas som obebyggd eller oexploaterad mark. Gemensamt för ytorna är att de innehåller vegetation. Utifrån ett kulturellt perspektiv är det inte helt självklart att i stadspla-

¹¹⁷ Institutionen för landskapsplanering Alnarp & Movium, 1999.

neringssammanhang hantera till exempel kyrkogårdar tillsammans med fotbollsplaner och naturområden. Man kan säga att fokus inom grönstrukturplaneringen har legat på beskrivning av mångfunktionaliteten och olika samband mellan gröna ytor medan frågan om vilken fysisk verklighet som hänvisas till har tillåtits vara tämligen obesvarad.

Artikeln avslutas med ett ifrågasättande av grönstruktur som identitetsskapande stadsbyggnadselement enligt de studerade definitionerna. Den fysiska verklighet som grönstrukturer avser blir mer tydlig om den kan utgöras av gröna koncept, vilka kan relateras till kulturella och allmänna föreställningar, en aspekt som dryftas i artikel II om begrepp. Grönstrukturens strukturella dimension kan i stället för att betraktas som ett sammanhängande objekt, komma till uttryck genom morfologiska perspektiv på gröna områden i stadsmiljön, ett synsätt på grönstruktur som återkommer i studierna av villaträdgårdar i artikel III.

När den publicerades var artikeln en reaktion på den då påtagliga avsaknaden av en diskussion inom forskningen och landskapsarkitektprofessionen kring vad grönstruktur som beskrivande modell för stadens gröna områden i grunden är. Flera författare har sedan dess tagit upp dessa frågor. Efter att denna artikel blev publicerad har exempelvis Lundgren Alm utifrån ett antal intervjuer med planerare behandlat grönstrukturens identitet. I svaren på frågan hur planerarna definierar och använder grönstrukturbegreppet är kopplingen till den fysiska miljön relativt svag. Lundgren Alm menar att planerarna likställer begreppet med någon form av sammanhängande helhet. Det är först när hon frågar om funktioner kopplade till grönstruktur som planerarnas syn på vad begreppet omfattar nämns. Då handlar grönstruktur om natur och icke bebyggd mark. Men kopplingen av begreppet till den fysiska miljön görs främst genom gröna koncept.¹¹⁸

Artikel II: En park är väl en park? – om typologiska benämningar som identitetsskapande aspekt i grönstrukturplaneringen

Även denna artikel om gröna begrepp behandlar grönstrukturens identitet. Artikeln tar utgångspunkt i begrepps användningen i insamlade grönplaner. Genom att sätta fokus på de gröna områdenas symboliska och ikonografiska betydelse antas sättet på vilket vi benämner gröna områden vara ett viktigt uttryck för grönstrukturens identitet. Den typologiska diskussionen inriktar sig på kulturella föreställningar om gröna områden i den urbana miljön som gröna koncept. Jag har för att framhålla den kulturella aspekten valt att inte behandla föreställningar om natur i dessa diskussioner, föreställningar som i viss mån också kan ses som kulturella. Däremot ingår föreställningar om natur som spatial företeelse, det som jag inledningsvis kallat naturområde. I artikeln dryftas det professionella språkbruket i förhållande till det allmänna och vardagliga. I morfologiska analyser av de gröna områdena och deras identitetsskapande betydelse, som fördes fram i artikel I, är gröna koncept kopplade till kulturella föreställningar betydelsefulla. Typologi och den ikonografiska betydelsen som behandlas i artikel II framstår med avhandlingens utgångspunkter som en av de viktigaste aspekterna på grön identitet i

---

¹¹⁸ Lundgren Alm, 2001, s. 124-151.

stadsmiljö, både som en konkret funktion som kan tillskivas de gröna områdena och som verktyg för strukturella beskrivningar med utgångspunkt i identitet. Det handlar om att kalla saker vid dess rätta namn - det finns ett identitetsskapande värde i att till exempel en park kallas för park om det är en park. I dagens analyser av urbana gröna områden i kommunala grönplaner och översiktplaner lyser denna aspekt med sin frånvaro.

Artikel III: Villaträdgården som identitetsskapande stadsbyggnadselement

Som exempel på ett grönt koncept utifrån vad som tagits upp i artikel I och II diskuteras villaträdgården som identitetsskapande stadsbyggnadselement genom att behandla dess historiska utveckling och påverkan på villaområdets karaktär. Artikeln kopplar villaområdenas utveckling till utvecklingen av trädgårdarna. Villaområden med representativa trädgårdar började i slutet av 1800-talet i Sverige växa fram som ett boendesätt för rika och välbärgade. Den ståndsmissiga villan kom i början av 1900-talet att utmanas av det enklare egnahemmet där trädgården var en betydelsefull del av självhushållet. Efter funktionalismens genombrott suddades gränserna mellan villan och egnahemmet ut och den moderna villaträdgården, främst avsedd för rekreation, börjar skönjas. En orientering över identitet som en funktion av fysisk miljö ges också i denna artikel. Artikeln diskuterar även hur villaträdgården har förts fram som stadsbyggnadselement i litteratur, forskning, statliga dokument och grönplaner. Resultaten från en fallstudie i Eslöv exemplifierar och ger perspektiv åt resonemanget. I studien har tomtstorleken betydelse för villaträdgårdarnas storlek och förträdgårdarnas bredd, vilka i sin tur påverkar hur trädgårdarna upplevs från gaturummet. Området med bredast förträdgårdar hade störst andel höga häckar och höga träd.

Fastighets- och tomtindelningen kan i detta sammanhang ses som en betydelsefull identitetsskapande förutsättning för grönstruktur. Grönstruktur föreslås här inte bara utgöra ett ordnande av gröna objekt, utan innebär även en integrerad syn på stadsbyggnad, där faktorer som uttryckligen inte brukar hanteras som betydelsefulla för gröna områden omfattas. I till exempel de stadsmorfologiska studierna som har genomförts Rådberg & Friberg, är de parker och grönområdenas innehåll och egenskaper i bebyggelsen reducerade till ett schablonavstånd sett från husen.¹¹⁹ Denna artikel uppvisar ett alternativt sätt att se på grönstruktur som identitetsskapande stadsbyggnadselement, genom att understryka ett mer strukturellt perspektiv än ett traditionellt objektperspektiv. Artikel I visar att grönstrukturens identitet som spatial företeelse i den urbana miljön är relativt oklar. Det motiverar att i denna artikel använda begreppet på ett mer analytiskt och strukturellt sätt.

Artikel IV: Kommunala grönplaner – sektorsintresse med stadsbyggnadsambitioner

Man skulle kunna undra varför grönplaner studeras för att skaffa kunskaper om grönstruktur? Svaret är att grönplanerna utgör ett centralt verktyg för att förstå hur

---

¹¹⁹ Friberg & Rådberg, 1996.

man betraktar det gröna och gröna områden i den kommunala planeringen. Det är också ur denna kontext grönstrukturbegreppet har vuxit fram. I sista artikeln beskrivs utvecklingen av kommunala grönplaner och ett resonemang förs kring ambitioner i dessa att omfatta stadsbyggnadsaspekter med utgångspunkt i introduktionen av grönstrukturbegreppet i grönplanerna. Det går att skönja en trend där en utveckling skett från parkprogram till grönstrukturprogram. Samtidigt har ett övergripande stadsbyggnadsperspektiv börjat anläggas, där parker, trädgårdar, kyrkogårdar och naturområden betraktats som vegetation, obebyggd mark och grönstruktur. Grönska och vegetation har givits större betydelse än parker och stadsbyggnadselement. Efter en introduktionstid kan man i nyare grönplaner se en mer omsorgsfull hantering av begrepp och sättet på vilket man diskuterar grönstruktur.

Med grönplanerna fångas den officiella grönplaneringens målsättningar och avsikter i kommunerna upp. Det är viktigt att betona att planernas uppfattningar och betraktelsesätt inte nödvändigtvis behöver vara samma som framförs i grönplanerna. Planerna kan vara resultat av hänsynstagande till andra kommunala planeringsintressen. De har till exempel gått på remiss, reviderats och godkänts av kommunfullmäktige. Grönplanerna är därför endast ett uttryck för syfte och målsättningar för kommunens grönstrukturplanering.

Slutsatser och diskussion

Avslutningsvis vill jag belysa några frågor kring de övergripande problemställningarna för avhandlingen som beskrivs inledningsvis. Jag reflekterar också något om den egna forskningen och avhandlingen samt diskuterar intressanta problemställningar med potential för vidare forskning. Diskussionen tar utgångspunkt i följande sammanfattande resonemang:

Med det strukturella perspektivet som introducerades i och med grönstrukturbegreppet griper den kommunala grönplaneringen över en vidare planeringskontext än tidigare. ”Grönsektorns” traditionella syn på grönstrukturen *som stadsbyggnadselement*, det vill säga som ett separerat, enskilt och likartat objekt att värna i staden är knappast längre hållbart. Nästa steg i grönstrukturplaneringens utvecklingen är att gripa över hela staden och visa på de gröna områdenas roll och betydelse för stadsmiljöer, bostadsområden och de människor som lever där, det vill säga grönstrukturens *identitetsskapande funktion*. Med grönstrukturanalyser finns stora möjligheter att vitalisera den traditionella stadsplaneringen under förutsättningen att det gröna ses som en naturlig och integrerad del av stadsmiljön. Grönstruktur kan då utgöra ett viktigt begrepp för både en beskrivande analys av den befintliga urbana miljön och för en aktiv stadsplanering. En viktig pusselbit menar jag är en ändrad syn på vad grönstruktur som begrepp är, det vill säga dess *identitet*, från ett sammanbindande objektperspektiv till ett morfologiskt strukturperspektiv.

Grönstrukturens identitet

Exploatering och identiteten som obebyggd mark

Så som grönstruktur vanligtvis används i dagens kommunala planering avses det som inte är bebyggt, det obebyggda. (Se artikel I) Samtidigt görs en stark koppling av de gröna områdena till landskapet som omger städer och tätorter. Resultatet är att trädgårdar, parker och naturområden i städerna separeras från övrig bebyggelse genom den traditionella grönstrukturanalysen. Frågan är om man då överhuvudtaget kan betrakta de gröna områdena som *stadsbyggnadselement*? Man kan kritisera den rådande forskningen och den praktiska planeringen för att alltför ensidigt betona alla gröna områden som separerade från övrig urban miljö, att grönstruktur omfattar all obebyggd mark och att distinktionen mellan urban och rural grönska är otydlig. De gröna områdena behöver separeras från övrig urban miljö för att man ska kunna tala om dem som likartade företeelser. Samtidigt finns en gräns där gröna områden separeras till den grad att de knappast längre kan betraktas som stadsbyggnadselement. De gröna områdena beskrivs utifrån detta betraktelsesätt lätt som motsatser till stadsmässighet och urban miljö.

Ett annat synsätt är att se de gröna områdena som en samling olika gröna koncept integrerade i staden på olika skalnivåer. Trädgårdar tillsammans med enfamiljshusen kan beskrivas utgöra en integrerad del i bostadsområdena, parken och grönområden tillsammans med flerbostadshusen utgör på samma sätt integrerade enheter, medan till exempel större parker, naturområden och rekreationsområden är separerade och självständiga delar. Dessa områden kan i stadens skala också ses som integrerade och infogade. Perspektivet gör de gröna områdena till självklara och ursprungliga komponenter av stadsmiljön.

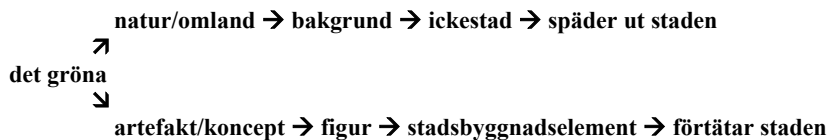

Fig. 10. Tankefigurer kring "det gröna".

Synen på grönstruktur som obebyggda stadsområden är att det riskerar göra grönstrukturplaneringen kontraproduktiv i den meningen att den öppnar upp för "exploatering". En avgörande drivkraft vid introduktionen av grönstrukturbegreppet i svensk kommunal planering var just att värna de minskande gröna arealerna i städerna. Västra Götalands landsting uppmärksammar till exempel problemet i en av deras skrifter om fysisk planering:

"Under senare tid har städernas och tätorternas grönområden fått ge vika för andra intressen, som bebyggelse och verksamheter. Grönstrukturen ses mer som en outnyttjad markresurs, än som väsentliga delar av bebyggelsestrukturen."¹²⁰

Problemet gjordes ännu mer tydligt i debatterna kring *Stockholm at Large* - utställningen på Färgfabriken i Stockholm hösten 2002. Arkitekten Ola Andersson menar, något provokativt, att

¹²⁰ Västra Götaland: *din miljö*, 1999.

”Grönstrukturen är egentligen en karta över mark där vi kan bygga!” ”Vi behöver spridningskorridorer för det urbana mer än vi behöver spridningskorridorer för ålgar och bävrrar. Vad skall de in i stan att göra?”

Andersson anser att grönstruktur är ett ideologiskt begrepp som för tillfället ligger som en "ideologisk död hand" över planeringen. Han tycker dock inte att man ska bygga på alla grönområden bara för att man kan, men menar att man måste planera även grönstrukturen. Han anser att man i dessa sammanhang borde tala om parker istället för grönstruktur.¹²¹ Anderson pekar just på problemet med det gröna (grönstrukturen som objekt) som en separat, från staden skild struktur som förknippas med det obebyggda men inte med bebyggelse.

Oklarheterna kring det grönas identitet som obebyggd mark tydliggörs vid diskussioner om exploatering i planering och i statistik. Vad händer när en åker eller en skog exploateras av en trädgård eller en park? I SCBs statistik över minskade grönområden i städerna förtydligas inte att exploatering även kan handla om ”grön” exploatering.¹²² Grönstrukturplaneringen skulle bli effektivare och nå sina uppställda mål om vikten av gröna koncept betonades som en integrerad del av och förutsättning för städer och tätorter. Därmed kan de gröna områdena likställas med andra urbana företeelser som gator och hus. Av samma anledning är det betydelsefullt att i planeringen av gröna områden skilja mellan den grönska som är urban och den som är rural, det vill säga den som är en del av stadsbygden och den som tillhör den omgivande landsbygden.

Stadsbyggandet efter 1960 har kritiserats.¹²³ Denna kritik har gällt de stora förändringarna i det västerländska stadsbyggandet och framväxten av sektoriseringen och specialisering inom stadsplaneringen.¹²⁴ Från denna tid karakteriserades bebyggelsen av en tidvis oklar hantering av gröna områden jämfört med tidigare, inte minst med avseende på hur de uppfattas. Det uppstod en avsaknad av kulturella referenser. I bostadsområden från 1940- och 50-talen används trädgårdar, parker och grönområden med en skicklighet som senare i stort sett saknas.¹²⁵ Ett betydligt samarbete mellan stadsplanerare och stadsträdgårdsmästare i flera kommuner har beskrivits under denna period.¹²⁶ Framför allt utmärks senare perioder, bland annat under miljonprogrammet, av en brist på helhetslösning av stadsmiljön och ovarsamhet vid planering av gröna områden. Avsakanden av etablerade gröna koncept skulle man kunna beskriva orsakade en ”landskapsarkitektonisk analfabetism” i stadsbyggandet.

Formell, faktisk och konceptuell grönstruktur

I diskussionen inom grönstrukturforskningen har Lundgren Alm föreslagit begreppet *faktisk* grönstruktur som hon ställer mot *formell* grönstruktur. Med den formella grönstrukturen avses gröna arealer som identifierats i kommunala doku-

---

¹²¹ Dagens Nyheter, 2002. Se även Gunne, 2002.

¹²² SCB, 1998, s. 68.

¹²³ Coleman, 1985; Newman, 1972; Gehl, 1971; Grahn, 1991; m.fl.

¹²⁴ Lundgren Alm, 2001, s. 15.

¹²⁵ Persson & Persson, 1995.

¹²⁶ Bucht, 1997, s. 138.

ment utifrån *rekreativa* och *biologiska* överväganden. Formell grönstruktur omfattar bara de större sammanhängande områdena i staden, inte enstaka eller små objekt. Faktisk grönstruktur är däremot all obebyggd mark.¹²⁷

”Den formella grönstrukturen består främst av kategorierna rekreativmark och naturpartier som ur olika synvinklar bedöms värdefulla. Inom den faktiska grönstrukturen ryms dessutom arealer inom industriområden, mellan och längs olika transportleder, stränder mot vattendrag, bostadsgårdar samt villa- och radhusträdgårdar.”¹²⁸

Med denna uppdelning vill Lundgren Alm peka på brister i den kommunala synen på vad grönstruktur är i stadsmiljön. Problemen med en spatial definition av gröna objekt och områden som något obebyggt har ovan påpekats. Utifrån de argument som framförs ovan menar jag emellertid att varken den grönstruktur som presenteras som formell eller den som beskrivs som faktisk utgör en tillräcklig grund för en grönstrukturanalys med avseende på de gröna områdenas identitetsskapande betydelse. Ur ett kulturellt perspektiv kan man i stället tala om en *konceptuell* grönstruktur i form av gröna koncept och sammanhangen dem emellan, vilken skiljer sig från faktisk grönstruktur genom att inte utgå från de gröna områdena som obebyggd mark. Även om utgångspunkterna för de tre grönstrukturena är olika, är det ändå principiellt intressant att diskutera grönstrukturens identitet utifrån dessa exempel. Den konceptuella grönstrukturen har likheter med formell grönstruktur. Men i stället för att utgå från den formella planens definitioner, definieras den konceptuella grönstrukturen utifrån gröna koncept i området, vilka i sin tur är resultat av tradition och kulturella föreställningar. Den faktiska grönstrukturen avser att sammanfoga den gröna fysiska miljön med hänvisning till främst delarnas biologiska egenskaper. Den konceptuella strävar snarare mot en diversifiering av grönstruktur som spatial och fysisk miljö för att kunna analysera skillnader och likheter.

Skillnaderna mellan formell, faktisk och konceptuell grönstruktur visar på problemet med att hantera vissa kulturella aspekter i den traditionella grönstrukturplaneringen, som låser sig vid en spatial definition (det ickebyggda). Analyser av kulturella aspekter som den ikonografiska, innebär att det spatiala urvalet varierar beroende på vad som är i fokus. Eller enklare uttryckt, fördelningen av till exempel trädgårdar kan inte studeras varken med hjälp av en formell eller faktisk grönstruktur.

Den identitetsskapande funktionen

Grönstruktur som analysbegrepp

När Härnösands kommun under 1999 skickade ut sin grönplan på skriftligt samråd till bland annat länsstyrelsen i Västernorrlands län fick man synpunkter på beskrivningen av den kulturella aspekten:

”Under rubriken ’den kulturella aspekten’, talas det om samspelet mellan topografin, bebyggelsen, gatunätet och grönskan. Dessa delar är så intimt förknippade att de inte

---

¹²⁷ Lundgren Alm, 2001, s. 94-96.

¹²⁸ Lundgren Alm, 2001, s. 96.

bör skiljas åt. Vad vore stadsparken utan den monumentala bebyggelsen? Längs Långgatan finns en småskalig trähusbebyggelse från mitten av 1800-talet, där de fina trädgårdarna fortfarande bär spår efter en tid då självhushållet var en viktig del för att dryga ut hushållskassan. Vad vore dessa trädgårdar utan den småskaliga trähusbebyggelsen? Det vore mycket positivt om kommunen, utifrån denna utredning utvecklade ett underlag som även inbegriper föreskrifter för den bebyggda miljön - en början till ett bevarande/utvecklingsprogram med ett helhetsperspektiv som omfattar ekologiska, kulturella och sociala värden staden.”¹²⁹

Problemet länsstyrelsen talar om är illustrerad i den schematiska bilden (fig. 4.) av grönstrukturens betydelse i städer och tätorter som gjordes i mitten av 1990-talet.¹³⁰ De ekologiska, kulturella och sociala värdena behandlas i grönstrukturanalysen först efter att de gröna områdena är separerade från hus och vägar. En omvänd ordning, där ekologiska, kulturella och sociala aspekter på staden analyseras och beskrivs utifrån de roller som de ingående stadselementens spelar innebär, om de gröna områdena studeras, en grönstrukturanalys utifrån ett mer integrerat perspektiv.

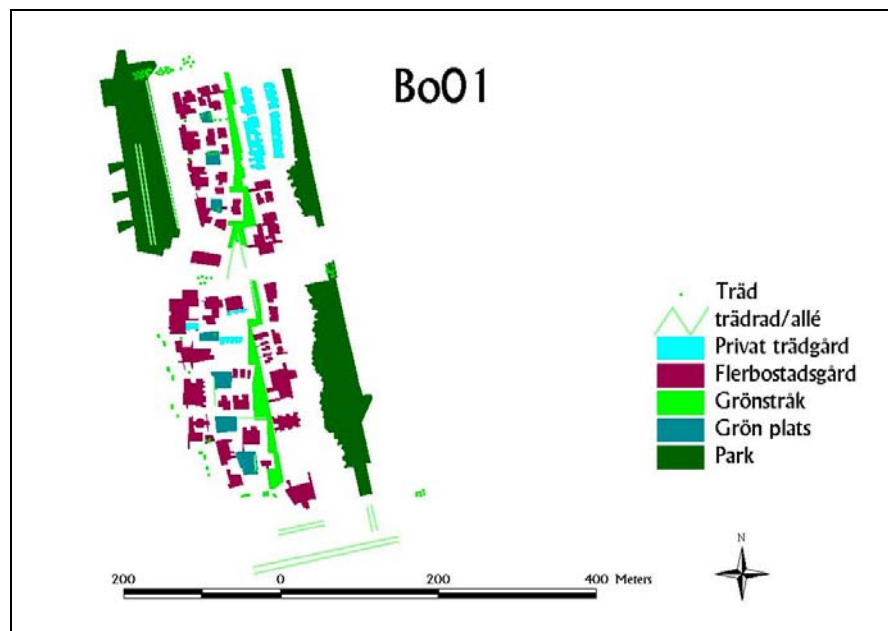

Fig. Pilotstudie av Bo01-utställningens bostadsområde i Västra hamnen, Malmö som visar de planerade gröna områdena. Som ett fingeravtryck utgör grönstrukturen en specifik spatial fördelning av gröna områden och koncept.

En av svårigheterna med att analysera den urbana grönstrukturen är att det har utvecklats som ett sektorspolitiskt begrepp som hävdar den gröna sektorns intressen gentemot andra intressen och aktörer i stadsplaneringen. Begreppet är fyllt med positiva associationer och både begreppet som sådant och grönstruktur som företeelse i den urbana miljön försvaras med kraft. Argument mot grönstruktur är

¹²⁹ Härnösands kommun, 1999, s. 9.

¹³⁰ Bucht & Persson, 1995.

närmast otänkbart. Berglund noterar just att i den gröna sektorns självbild ingår ett starkt behov av att motivera och försvara parken och naturmarken som värdefulla stadsbyggnadselement.¹³¹ Jag menar att grönstruktur som ett morfologiskt strukturbegrepp däremot bör vara värderingsfritt på så sätt att det är mer beskrivande än normerande. Frågan om grönstrukturen är bra, tillräcklig eller hotad är en följdfråga som efter grönstrukturanalysen kan diskuteras utifrån politiska direktiv kring mål för stadsmiljön.

Arbetet med analysen av den identitetsskapande funktionen

Ett flertal analysmetoder kan användas för att få grepp om platsers identitetsskapande betydelse. De är i mer eller mindre grad fokuserade på stadens gröna områden. De klassiska visuella analysmetoderna som Cullens och Lynchs är fortfarande utvecklingsbara.¹³² I Norge har man utvecklat flera andra metoder. *Realistisk byanalys* är utvecklad av Ellefsen & Tvilde med begrepp som till exempel topologi, typologi, morfologi och ikonografiska spår och med en betoning på historisk utveckling och struktur.¹³³ *Kvalitativ stedsanalys* är en metod för tolkning av karaktär framarbetad av Vagstein, baserad på Norberg-Schulz teoretiska beskrivning av platsers värden och karaktärer, där orientering, identifikation och erinran är centrala begrepp.¹³⁴ I Danmark finns ett system som kallas SAVE (Survey of Architectural Values in the Environment), utvecklat av Miljøministeriet, där arkitektoniska iakttagelser och värderingar av historiska byggnader men också bebyggelsestrukturer är de viktigaste grunderna för metoden som är inriktad på bevarande.¹³⁵ I Sverige föreslår Boverket i *Stadens parker och natur* två separata metoder eller snarare checklistor för att analysera grönska och stadsbyggnad och för analys av kulturell identitet. Bland annat föreslås analys av den grönska som har en strukturerande funktion och de gröna områden som har en särskild laddning för stadens invånare, dock utan att gå in på den ikonografiska betydelsen.¹³⁶

Begreppen i Ellefsens och Tvilde *Realistisk byanalys* är intressanta och påminner delvis om de begrepp som används i denna avhandling. Metoden försöker med utgångspunkt i historisk förståelse av ortens framväxt att beskriva arkitekturens ordningsprinciper, så som de kommer till uttryck i stadens form idag. Nedan är Ellefsens och Tvilde begrepp förenklade och anpassade till en begreppsutställning som skulle kunna användas för en analys av det grönas betydelse som identitetsskapande stadsbyggnadselement. En skillnad är att realistisk byanalys omfattar staden som en relativt oberoende arkitektonisk helhet, medan en grönstrukturanalys efter denna begreppsapparat också måste omfatta, förutom de enskilda gröna koncepten, deras relation till den övriga staden. Begreppen ska ses som oberoende infallsvinklar och är inte hierarkiskt ordnade:

---

¹³¹ Berglund, 1996, s. 143.

¹³² Lynch, 1960; Cullen, 1971.

¹³³ Ellefsen & Tvilde, 1991, se Miljøvernedepartementet, 1993, s. 30-31.

¹³⁴ Vagstein, 1993, se Miljøvernedepartementet, 1993, s. 26-30.

¹³⁵ Miljøministeriet, 1998.

¹³⁶ Boverket, 1999, s. 106-107.

Primära element och faktorer: Övergripande faktorer i staden som har präglat de gröna områdena och grönstrukturens utveckling. Det behöver inte vara fysiska element utan kan även vara lagar, egendomsgränser och händelser. Ett främsta kännetecken är att de har varaktighet och kommer att fortsätta att ge tydliga spår i stadens form.

Grönstruktur: Är den ordningsprincip utifrån vilken de gröna områdena i olika delar av staden är ordnad efter. Oavsett om strukturen är ett resultat av naturförutsättningar, bebyggelse eller infrastruktur följer den bestämda regler som avspeglar funktion och kulturella betingelser.

Tomt- och fastighetsindelning: Tomt- och fastighetsindelningen vill i de flesta fall bestämma hur en grönstruktur i praktiken kommer att gestalta sig.

Topologi: Betecknar hur gröna områden spatialt hänger samman sinsemellan. Grönstrukturens topologi är systemet av gröna områden. (Motsvara det jag här tidigare har kallat det sammanbindande objektperspektivet på grönstruktur.)

Typologi: Betecknar vilken typ av begrepp som området kulturellt och konceptuellt svarar mot. Vad är detta för typ av plats? Var avgränsas denna plats? Val av typ visar på nuvarande sociala och kulturella föreställningar om de gröna områdena. (Motsvara det jag här tidigare kallat gröna koncept.)

Morfologi: Betecknar variationen av typernas uttryck, som gestaltning, utformning, karaktär med mera.

Ikonografiska spår: De meningsbärande tecken och symboler av social och kulturell karaktär som avspeglar de gröna områdena som fysiska tecken.

Avsikten med denna omskrivning och bearbetning av Ellefsens och Tvildes analysbegrepp är att sätta in grönstrukturanalysen i ett större sammanhang, men också att bidra till att inspirera till en fördjupad analys av det gröna som identitetsskapande stadsbyggnadselement. Analysen återstår att prövas i praktiken.

Utifrån de resonemang som förs i avhandlingen kan ett par punkter framhållas som viktiga vid en analys av det grönas identitetsskapande funktion utifrån ett stadsbyggnadsperspektiv och ett kulturellt betraktelsesätt.

- Att se de gröna områdena som artefakter.
- Att se de gröna områdena som figurer i stadsbygden.
- Att skilja mellan urban och rural grönska.
- Att identifiera de gröna koncept som svarar mot kulturella spatiala föreställningar.
- Att anta ett integrerat perspektiv där de gröna områdenas roll i staden och stadsmiljön tydliggörs.

Den identitetsskapande funktionen fungerar olika beroende på vilken skalnivå som avses.¹³⁷ På exempelvis *objektsnivå*, är identifiering av gröna koncept, det vill säga vad som upplevs som park, allé, kyrkogård med mera central. På *bebyggelsenivå* utgör till exempel identifiering och beskrivning av olika bebyggelse typer utifrån

---

¹³⁷ Jämför Lindholm, 2002, som har en liknande indelning.

uppsättningen av gröna områden och koncept områdets grönstruktur. På *stadsnivå* är bland annat en beskrivning olika gröna stadsbyggnadskoncept betydelsefull men också gröna övergripande kulturella föreställningar om enskilda städer kan kopplas till denna nivå. (Se tab. 3. nedan.) Den kulturhistoriska dimensionen utgör naturligtvis en identitetsskapande betydelse som rör alla skalnivåer.

Borås - Parkernas stad
Enköping - Parkernas stad
Göteborg - Trädgårdarnas stad
Katrineholm - Trädgårdsstaden och Lindarnas stad
Malmö - Parkernas stad
Norrköping - Blommornas och parkernas stad
Ronneby - Hjärtat i Sveriges trädgård
Söderhamn - Parkernas stad
Sölvesborg - Av naturliga skäl
Tidaholm - Här är gräset grönare
Trelleborg - Palmernas stad
Umeå - Björkarnas stad
Åtvidaberg - Trädgårdsstaden
Örebro - Parkernas stad

Tab. 3. Exempel på identitet av framför allt intentionell karaktär, där gröna områden på ett eller annat sätt spelar roll för stadens identitet på en övergripande nivå. Exemplen baseras på en lista över städers slogans sammanställd av Hakan Pettersson¹³⁸ samt på marknadsföring av olika orter på Internet.

Reflektioner kring forskning och avhandling

Problemställningarnas relevans och belysande

Utgångspunkten för denna avhandling är problemställningar som rör grönstrukturens identitetsskapande betydelse, grönstrukturens identitet samt grönstrukturen som stadsbyggnadselement. Är frågorna som ställts för att belysa dessa problemställningar relevanta? Kan frågorna i sin tur bidra till kunskapsutvecklingen kring grönstrukturplaneringen? Utgångspunkten för detta arbetet är att det funnits en teoribrist inom grönstrukturplaneringen, även om värdefulla bidrag från forskare inom området de senaste åren har reducerat denna betydligt. Syftet med detta arbete har därför varit att bidra till en mer grundläggande diskussion kring de gröna områdenas roll i stadsbygden och i stadsbyggandet, en diskussion som jag har saknat inom den kommunala grönstrukturplaneringen och i viss mån inom rådande grönstrukturforskningen. Frågor kring grönstrukturens identitet och grönstrukturen som stadsbyggnadselement är just sådana grundläggande aspekter som kan medverka till en utveckling av och diskussion kring teoribygget grönstruktur.

Vad gäller den identitetsskapande funktionen som en kulturell aspekt i grönstrukturplaneringen bidrar detta arbete främst med ett för den kommunala planeringen, men även forskningen ovanliga fokuseringen på villaträdgården som stadsbyggnadselement. Avhandlingen innebär en mindre men förhoppningsvis inte obetydlig

---

¹³⁸ Pettersson, 2002.

diskussion just gällande frågor om identitet och identitetsskapande kopplat till gröna områden och grönstruktur. Frågor har i detta arbete väckts, dryftats och exemplifierats, men i mindre utsträckning besvarats.

Arbetets avgränsning eller styrning av problemställningarna till grönstrukturplaneringens kulturella aspekter är viktigt att uppmärksamma. Det gäller också strävan efter ett mer integrerat stadsbyggnadsperspektiv i synen på grönstruktur. Grönstrukturbegreppet har vuxit fram som ett verktyg för att på ett strukturellt plan analysera och planera framför allt de biologiska och obebyggda inslagen i stadsväven. Men samtidigt omfattar begreppet, så som det formulerades i början av 1990-talet av Boverket och i den inflytelserika utredningen kring plan- och bygglagen om miljö och fysisk planering, kulturella aspekter inklusive stadsbyggnadsaspekter.¹³⁹ De gröna områdena, från vilda naturområden till omsorgsfullt skötta stadsparkar, hanteras i dagens stadsplanering huvudsakligen genom begreppet grönstruktur. Det är därför viktigt att se på stadens gröna områden från ”andra hållet”, det vill säga som kultur och som bebyggelse. Det räcker inte med att hoppas att dessa frågor ska tas upp av andra intressen inom den kommunala planeringen, som till exempel kulturmiljövården.

De kulturella aspekterna behöver uppmärksammas mer i grönstrukturforskningen. I arbetet med grönplaner och grönstruktur i kommunerna är de kulturella aspekterna bland de mest sammansatta och problematiska och reduceras inte sällan till en beskrivning av enskilda områdets historia. Jag menar också att det inte är fruktbart att diskutera kulturella aspekterna, inklusive de identitetsskapande funktionerna, utan att ifrågasätta grönstrukturens grundläggande identitet som stadens biologiska och obebyggda del.

Utvecklingsbara frågor

Avhandlingen baseras på litteraturstudier, en pilotstudie, en fallstudie i Eslöv samt studier av kommunala grönplaner. Arbetet hade vunnit på att fördjupa frågan om den ikonografiska aspekten i begreppsanvändningen, det vill säga vad invånare benämner den gröna fysiska miljön. En uppföljning och vidareutveckling av den undersökning riktad till boende i Malmö som utfördes i Bergsjö & Nilsson begreppsutredning för utemiljö från 1983¹⁴⁰ skulle till exempel kunna ge kunskap om en ändrad typ- och språkanvändning. Dock visade det sig vid en snabb undersökning att nästan alla de platser som var föremål för studien då är idag drastiskt förändrade. Denna ikonografiska betydelse som ovan nämns kan knappast betvivlas, men hur stor betydelsen är för människor generellt och för planeringen av grönstrukturen är svårt att uppskatta. Det går givetvis att använda ett område eller en plats utan att lägga större vikt vid vad det är. Andra närbesläktade frågor är om synen på de gröna områdena har förändrats i förhållande till hur man såg på dem när de planerades och anlades? En annan är om till exempel parken som begrepp och typ åter vinner mark i dagens stadsbyggnadsdebatt i förhållande till exempelvis typen grönområde. Det hävdas allt oftare ett ökat trädgårdsintresse i samhället. Vad betyder det för synen på de gröna områdena i städerna? Det hade varit intres-

---

¹³⁹ Boverket, 1992; SOU, 1994, bil. 3.

¹⁴⁰ Bergsjö & Nilsson, 1983, bil. 1.

sant att med omfattande kvalitativa intervjuer med invånare och planerare kunna öka kunskapen på detta område. Det är tänkbart att faktorer som ålder, utbildning och barndomslandskap påverkar denna betydelse för människor.

Arbetet med den identitetsskapande funktionen hade vunnit på vidare studier kring hur de gröna områdena morfologiskt bygger upp de svenska städerna. Hur skiljer sig bebyggelse typer från olika tidsperioder med avseende på innehåll och fördelning av gröna områden och koncept? Idag har vi huvudsakligen en intuitiv kunskap om dessa grönstrukturer men med metoder som datorbaserad geografiskt informationssystem (GIS) och spatial statistik kan kunskap inom detta område öka snabbt. Jag vill också tillägga i detta sammanhang behovet av en ökad kunskap kring det fysiska resultatet av olika planeringsideal, till exempel vad funktionalismen och det sena 1900-talets stadsbyggnadsdoktrin i praktiken innebar för hur de gröna områdena hanterades i stadsdelar och bostadsområden. Av stort intresse är också på vilket sätt lokala och regionala skillnader påverkar och vilka konsekvenser olika synsätt på landskapsgestaltning, bland annat det jag inledningsvis kallade patches och matrix får på den urbana grönstrukturen.

I bland annat artikel IV ges en inblick i hur de kulturella aspekterna hanteras i grönplaner och grönstrukturprogram. Ett fördjupat utvecklingsarbete kring hur de kulturella aspekterna skulle kunna hanteras i grönstrukturanalyser hade varit ett värdefullt bidrag till grönstrukturplaneringen. Hur ska till exempel landskapsarkitektoniska värden hanteras? Det är viktigt att även dessa aspekter behandlas för att dagens kommunala grönstrukturplanering ska kunna hävda sitt mångfunktionella perspektiv. Denna avhandling har möjligtvis pekat på vissa aspekter, men mycket återstår att göra.

Avhandlingsarbetet har medfört en insikt om staden som en viktig uppgift för landskapsarkitekter, något som jag gärna vill missionera för även i forsknings-sammanhang. Det finns en risk i att inom forskning och praktik se planeringen av park och naturområden för sig och stadsplaneringen för sig. En långsam revolution pågår dock inom forskningen. Sedan 1996 har tre landskapsarkitekter i Sverige disputerat med arbeten som har inriktning på stadsbyggnad. Inom praktiken och grönstrukturplaneringen i kommunerna kan ett ökat intresse för grön stadsplanering skönjas. Min förhoppning är att detta arbete med sina förtjänster såväl som brister ska inspirera till en vidare forskning om de gröna områdenas roll i städer och tätorter men också inspirera den kommunala grönstrukturplaneringen.

Referenser

- Alvesson, M. & Skoldberg, K., 1994, *Tolkning och reflektion: vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod*, Studentlitteratur, Lund.
- Andersson T., Jonstoj, T. & Lundquist, K. (red.), *Svensk trädgårdskonst under fyra hundra år*, Byggförlaget, Stockholm.
- Andersson, T., 2000, Erik Glemme, Holger Blom, i *Svensk trädgårdskonst under fyra hundra år*, Andersson T., Jonstoj, T. & Lundquist, K. (red.), Byggförlaget, Stockholm, s. 218-229.

- Attwell, K., 1996, De grønne strukturer og den grønne målestok: om kvalitet og kvalitet, i *Ressourcehusholdning i kommunernes planlægning og forvaltning af friarealer*, Guldager, S. & Nilsson K. (red), Forskningscentret for skov & landskab, Hørsholm, s. 9-15.
- Berggren-Barring, A.-M. & Grahn, P., 1995, *Grönstrukturens betydelse för användningen: en jämförande studie av hur människor i barnstugor, skolor, föreningar, vårdinstitutioner m. fl. organisationer utnyttjar tre städers parkutbud*, Rapport 95:3, Inst. f. landskapsplanering, SLU, Alnarp.
- Berglund, U. & Jergby, U., 1989, *Uteliv: med barn och pensionärer på gård och gata i park och natur*, T10:1989, Statens råd för byggnadsforskning, Stockholm.
- Berglund, U. & Jergby, U., 1992, *Ute i staden: En studie av människor och miljöer*, R31:1992, Statens råd för byggnadsforskning, Stockholm.
- Berglund, U. & Jergby, U., 1998, *Stadsrum - människorum: att planera för livet mellan husen*, T8:1998, Statens råd för byggnadsforskning, Stockholm.
- Berglund, U. 1996, *Perspektiv på stadens natur: om hur invånare och planerare ser på utemiljön i staden.*, Trita-ARK 1996:4, KTH, Stockholm.
- Bergsjö, A. & Nilsson, K., 1983, *Begrepp för utemiljö: begreppsanvändning i planering, projektering, byggande och förvaltning*, Stad & land, nr 13, SLU, Alnarp.
- Borås kommun, 1993, *Grönområdesplan Borås stad, allmän del*, Stadsbyggnadskontoret/Gatukontoret/Kommunledningskansliet/Miljöskyddskontoret.
- Boverket, 1992, *Storstadsuppdraget: en förstudie om storstädernas miljö*, Karlskrona.
- Boverket, 1994, *Stadens parker och natur*, rapport 1994:12, Karlskrona.
- Boverket, 1996, *Boken om översiktsplan, del 2: översiktsplan i lagstiftningen*, Karlskrona.
- Boverket, 1999, *Gröna områden i planering*, Karlskrona, Boverket.
- Bucht, E. & Persson, B., 1995, *Grönstruktur i städer och tätorter: utdrag ur PBL-utredningen 1994*, Stad & land, nr 127, SLU, Alnarp.
- Bucht, E., 1973, *Vegetationen i tio bostadsområden.*, T11:1973, Statens inst. f. byggnadsforskning, Stockholm.
- Bucht, E., 1997, *Public Parks parks in Sweden 1860-1960: the planning and design discourse*, Agraria 56, SLU, Alnarp.
- Coleman, A., 1985, *Utopia on trial: vision and reality in planned housing*, Shipman, London.
- Cullen, G., 1971, *The Concise Townscape*, Architectural press, London.
- Dagens Nyheter*, 2002, Nedslag/Färgfabriken: "Stockholm at Large 2", äldre grönkramare stod mot yngre urbaniseringsivrare, av Frelin A., 16 november 2002, Stockholm.
- Ellefsen, K. O. & Tvilde, D., 1991, *Realistisk byanalys*, Norges tekniske høgskole, Trondheim.
- Encyclopædia Britannica Online*, Social structure, (<http://search.eb.com/eb/article?eu=117544;2003-08-04>).
- European Commission, 1990, *Green paper on the urban environment*, Directorate-General Environment, Nuclear Safety and Civil Protection, Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg.
- Florgård, C. & Berg, P. G., 1997, The function of urban green structure in sustainable urban development, i *Ressourcehusholdning i kommunernes planlægning og forvaltning af friarealer*, Guldager, S. & Nilsson, K. (red.), Forskningscentret for skov & landskab, Hørsholm.
- Florgård, C., 1999, Stadens grönstruktur: att använda för uthållig utveckling, i *Festskrift till Magne Bruun*, Mette, E. (red.), Norsk arkitekturforlag, Oslo, s. 133-150.
- Forman R. & Godron, M., 1986, *Landcape ecology*, Wiley, New York.
- Gehl, J., 1971, *Livet mellem husene*, Arkitektens Forlag, København.
- Grahn, P. & Sorte, G. J., 1985, *Hur används parken?: om organiserades grupperns bruk av grönområden*, Stad & land, nr 39, SLU, Alnarp.
- Grahn, P., 1986, *Grönplanering för människor*, Stad & land, nr 44, SLU, Alnarp.
- Grahn, P., 1991, *Om parkers betydelse: parkers möjligheter att underlätta och berika föreningsverksamhet och arbete på daghem, skolor, servicehus och sjukhus*, Stad & land, nr 93, SLU, Alnarp.
- Grönstruktur i forskning och praktik*, 1999, dokumentation av seminarium 7-8 april 1999, Inst. f. landskapsplanering Alnarp & Movium, SLU, Alnarp.

- Gunne, N., 2002, Splittrat kring grönt, *Arkitekten*, nr 5, 2002, Sveriges arkitekter, Stockholm. s. 29.
- Gustavsson, E. & Wahlström, M., 1977, *Flerfamiljhusets trädgård: en studie av Uppsala 1900-1950*, Inst. f. landskapsplanering, SLU, Alnarp, Opublicerad.
- Gustavsson, E. & Wahlström, M., 1979, *Den kollektiva trädgården – en historisk studie av flerfamiljshusens friytor*, Konsulentavdelningens rapporter, Landskap 44, SLU, Alnarp.
- Gustavsson, E., 2001, *Trädgårdsideal och kunskapssyn: en studie av meningens uttryck med exempel från Gösta Reuterswårds och Ulla Molins skapande handling*, *Agraria* 262, SLU, Alnarp.
- Gyllin, M., 1999, Integrating biodiversity in urban planning, paper vid konferensen *Communication in Urban Planning*, Göteborg, 2-5 Oktober, 1999, European research network for urban density and green structure, (<http://www.arbeer.demon.co.uk/MAPweb/Goteb/got-mats.htm>; 2003-10-06).
- Gyllin, M., Kylin, M., Lindholm, G. & Lökvist, K., 1999, *Stadens grönska och strukturer*, Gröna fakta, nr 6/1999, SLU, Alnarp.
- Göteborgs kommun, 1993, *Göteborgs grönstruktur*, Underlagsmaterial 3, Översiktsplan för Göteborg, Stadsbyggnadskontoret.
- Halmstads kommun, 2000, *Grönstruktur, staden*, Underlagsmaterial till Översiktsplan 2000, Stadsbyggnadskontoret.
- Halmstads kommun, 2003, *Park och natur*, Tekniska kontoret, hemsida, (<http://www.halmstad.se/prod/halmstad/tekniskakontoret/dalis2.nsf/535e371e7fd657aec1256a5c0045675f61c236f8f1e1ce7bc1256bc20027fb40?OpenDocument>; 2003-10-07).
- Halvorsen Thorén, A.-K. & Nyhuus, S., 1994, *Planlegging av grönstruktur i byer och tettsteder*, DN-håndbok 6, Direktoratet for naturforvaltning, Trondheim.
- Halvorsen Thorén, A.-K., 1996, *Grønnstrukturens vilkår i kommunal arealplanlegging på Hønefoss 1965-95*, MILKOM-notat 12/96, Norges forskningsråd, Norsk institutt for by- og regionforskning, Oslo.
- Halvorsen Thorén, A.-K., 2000, "The green poster": a method to evaluate the sustainability of urban green structure, *Environmental Impact Assessment Review*, nr 20, 2000, Elsevier, s. 359-371.
- Helsingborgs stad, 1995, *Helsingborgs grönstruktur: underlag till översiktsplanen*, Stadsbyggnadskontoret & Tekniska förvaltningen, Helsingborg.
- Holme, I. M. & Solvang B. K., 1997, *Forskningsmetodik: om kvalitativa och kvantitativa metoder*, Studentlitteratur, Lund.
- Horgby, C. & Jarlöv, L., *Lägenhetsträdgårdar: ett nygammalt sätt att förbättra bostadsmiljön*, T1:1991, Statens råd för byggnadsforskning, Stockholm.
- Howard, E., 1970 (1902), *Garden cities of to-morrow*, London: Faber and Faber.
- Härnösands kommun, 1999, *Grönplan för Härnösand*, Stadsbyggnadsnämnden.
- Jacobs, J., 1961, *The death and life of great american cities*, Vintage, New York.
- Jensen, M. B., Persson, B., Guldager, S., Reeh, U. & Nilsson K. 2000, Green structure and sustainability — developing a tool for local planning, *Landscape and Urban Planning*, Volume 52, Issues 2-3, s. 117-133.
- Järnefelt, I. 1999, *Identity - identification: aspects of identity in the built environment*, The Asplund library, 1999:1, Inst. f. arkitektur, LTH, Lunds universitet, Lund.
- Järnåker, J., 1955, *Flätverket - drömmen om staden*, Almqvist & Wiksell, Stockholm.
- Kaplan, R. & Kaplan S., 1989, *The experience of nature: a psychological perspective*, Cambridge University press, Cambridge.
- Kellert, S. & Wilson, E. (red.), 1993, *The biophilia hypothesis*, Island Press, Washington D.C.
- Kristensson, E., 1994, *Fem förbättrade gårdar: en studie av 1980-talets miljöförbättringsprojekt*, R29:1994, Statens råd för byggnadsforskning Stockholm.
- Kristensson, E., 2002, *Relationer mellan natur och kultur i Lunds stadsplanering 1950-2000, Del VI, Den kultiverade naturen: grönskan på Östra Torn*, Lund, Inst. f. arkitektur, LTH, Lunds universitet, Lund.
- Kumla kommun, 2000, *Grönstrukturplan för Kumla: grönstruktur och parker*, samrådsunderlag, Stadsarkitektavdelningen.

- Kylin, M. & Lieberg, M., 2001, Barnperspektiv på utemiljö, *Nordisk Arkitekturforskning*, nr 1/2001, s. 63-75.
- Kylin, M., 2003, Children's dens. Children, *Youth and Environment*, vol. 13, nr 1, 3003. (<http://cye.colorado.edu>; 2003-08-13)
- Larsvall, M., 1993, *Gård i stad: gårdens delar, samband och förändringar med exempel från Lund*, R31:1993, Statens råd för byggnadsforskning, Stockholm.
- Le Corbusier, 1976 (1936), *Vår bostad*, Prisma, Stockholm.
- Lilja, E., 1999, *Den ifrågasatta förorten: identitet och tillhörighet i moderna förorter*, T10:1999, Statens råd för byggnadsforskning, Stockholm.
- Lindholm, G., 1995, *Skolgården: vuxnas bilder, barnets miljö*, Stad & land, nr 129, SLU, Alnarp.
- Lindholm, G., 1999, *Communication concerning Green Structure*, paper vid konferensen *Communication in Urban Planning*, Göteborg, 2-5 Oktober, 1999, European research network for urban density and green structure, (<http://www.arbeer.demon.co.uk/MAPweb/Goteb/got-guni.htm>; 2003-10-06).
- Lindholm, G., 2002, Green structure as activity and as object: implications for urban planning, *Nordisk Tidskrift för Arkitekturforskning*, nr 1/2002, s. 41-49.
- Lindholm, G., Lövrje, K., Kylin, M. & Gyllin, M., 2001, *Forskare granskar nyskapad gröstruktur*, Gröna fakta, nr 6/2001, SLU, Alnarp.
- Linköpings kommun, 1993: *Linköpings grönplan*, remissupplaga, Park och natur.
- Listerborn, C., 2002, *Trygg stad, diskurs om kvinnors rädsla i forskning, policyutveckling och praktik*, CTH, Göteborg.
- Lundgren Alm, E., 1996, *Stadsgrönskan: integrerat eller separerat stadsbyggnadselement*. SACTH 1996:2 (R), Inst. f. stadsbyggnad, CTH, Göteborg.
- Lundgren Alm, E., 1997, *Grönstrukturplaneringen i Tidaholm och Trollhättan*, SACTH 1997:2, Inst. f. stadsbyggnad, CTH, Göteborg.
- Lundgren Alm, E., 2001, *Stadslandskapets obrukade resurs: om gröstrukturens potential och synliggörande i en hållbar stadsutveckling.*, CTH, Göteborg
- Lundquist, K., 1997, Något om begreppet trädgård och dess förändrade innebörd, *Nordisk arkitekturforskning*, nr 4, 1997.
- Lundwall, U., 2003, *Idékatalog. 137 punkter för en grönare tätort*, Naturskyddsföreningen i Skåne, Lund.
- Lynch, K. 1960, *The Image of the City*, MiT-Press, Cambridge, Mass.
- Lynch, K. 1971, *Site planning*, second edition, MiT-Press, Cambridge, Mass.
- Lynch, K. 1981, *Good city form*. MIT Press, Cambridge, Mass.
- Lövkvist, K., 1991, *Miljonprogramsgårdens utformning – utifrån tre intervjuer*, Statens institut för byggnadsforskning, Lund, opublicerad arbetshandling.
- Lövkvist, K., 1995, *Vad kostar parken?: å-priser i entreprenader av parkskötsel och statistik från SCB om parkverksamhet*, Stad & land, nr 131, SLU, Alnarp.
- Lövrje, K., 2001, *Vad är gröstruktur i staden? – om att analysera ett stadsbyggnadselement*, *Nordisk Arkitekturforskning*, nr 1, 2001, Nordisk förening för arkitekturforskning, Aarhus, s. 53-62.
- Malmö kommun, 1984: *Grönplan för Malmö*, Gatukontoret/Stadsbyggnadskontoret /Fritidsförvaltningen.
- Miljöministeriet, 1998, *SAVE - Vejledning: kortlægning og registrering af byers og bygningers bevaringsværdi og udarbejdelse af kommuneatlas*, Skov- og Naturstyrelsen, Köpenhamn.
- Miljøvernedepartementet, 1993, *Stedsanalyse – innhold og gjennomføring*, T-986, Oslo.
- Naturvårdsverket, 1992, *Storstädernas miljö; luftkvalitet och buller, vattenkvalitet, biologisk mångfald, avfallshantering*, Rapport 4159, Solna.
- Newman, O., 1972, *Defensible space: crime prevention through urban design*. Macmillan, New York.
- Nilsson, K., Bramryd, T. & Wallsten, P., 1989, *Förebild för ekologisk planering*, Stad & land, nr 77, SLU, Alnarp.
- Nolin, C., 1999, *Till stadsbornas nytta och förlustande: den offentliga parken i Sverige under 1800-talet*, Byggförlaget, Stockholm.

- Nyberg, L., 1994, Parken och Landskapet, i *Parken: resurs, reserv eller reservat*, Åström, B. (red.), Stadsmiljörådets årskonferens 1994, Boverket, Karlskrona, s. 12-16.
- Nyhuus, S. & Halvorsen Thoren, A.-K., 1996, *Grønnstrukturens vilkår i kommunal arealplanlegging 1965 – 1995: endringer av grønnstrukturen i noen utvalgte by- og tettstedsområder fra 50-tallet til i dag*, MILKOM-notat 15/96, Norges forskningsråd, Norsk institutt for by- og regionforskning, Oslo.
- Nyhuus, S., 1996, *Grønnstrukturens vilkår i kommunal arealplanlegging på Sandefjord 1965-95*, MILKOM-notat 13/96, Norges forskningsråd, Norsk institutt for by- og regionforskning, Oslo.
- Nyström, L., 2001, Parker, trädgårdar och skräpmark, *Urban*, Stadsmiljörådets nyhetsblad, nr 34, Boverket, Karlskrona.
- Nyström, L., 1995, Parkens paradoxer, i *Parken: resurs, reserv eller reservat*, Åström, B. (red.), Stadsmiljörådets årskonferens 1994, Boverket, Karlskrona, s. 22-27.
- Ottoson, J., 1999 *Grönorrådets betydelse vid vård- och sjukhusinrättningar*, Inst f landskapsplanering, SLU, Alnarp.
- Ottoson, J., 1997, *Naturens betydelse i en livskris : upplevelser av naturen - framför allt runt Orups sjukhus - i samband med rehabiliteringen efter en hjärnskada: introspektivt*, Stad & land, nr 148, SLU, Alnarp.
- Patel, R. & Davidson B., 1991, *Forskningsmetodikens grunder: att planera, genomföra och rapportera en undersökning*, Studentlitteratur, Lund.
- Paulsson, G., Hermelin, S., Bauer, W. & Blom, H. (red.), 1948: *Trädgårdskonst: den moderna trädgårdens och parkens form*, Natur och kultur, Stockholm.
- Persson, B. & Persson A., 1995, *Svenska bostadsgårdar 1930-59: miljökvatiteter för framtiden*, TI:1995, Statens råd för byggnadsforskning, Stockholm.
- Persson, B., 1989a, *Högvuxen gräsyta eller prydnadsgräsmatta*, Stad & land, nr 73, SLU, Alnarp.
- Persson, B., 1989b, *Skötselmanual för utemiljö*, Gröna fakta, D3, SLU, Alnarp.
- Persson, B., 1998, *Skötselmanual 98*, Gröna fakta, nr 8/1998, SLU, Alnarp.
- Persson, B., 2001, *Redovisning för park: kodplan för flerdimensionell kontering av kostnaderna för kommunens parker och andra friytor*, Svenska kommunförbundet, Stockholm.
- Pettersson, H., 2002. *City Slogans*, (<http://www.hokan.com/slogans>; 2003-10-14).
- Prismas främmande ord*, 1984, Prisma. Stockholm.
- Relph, E., 1976, *Place and placelessness*. Pion, London.
- Reneland, M., 1999, *Samband mellan befolkningens avstånd till service och inslaget av grönytor i staden*, STACHT Rapport 1999: 3, CTH, Göteborg.
- Rådberg, J. & Johansson, R., 1997, *Stadstyp och kvalitet*. Trita-ARK 1997:4, KTH, Stockholm.
- Rådberg, J. 1993, Trädgårdsstadens mönster, *Arkitektur*, nr 1993:7, Stockholm, s. 4-15.
- Rådberg, J. J. & Friberg A., 1996, *Svenska Stadstyper: historik, exempel, klassificering*. Trita-ARK 1996:13, KTH, Stockholm.
- Rådberg, J., 1994, *Den svenska trädgårdsstaden.*, XX, Statens råd för byggnadsforskning, Stockholm, Stockholm.
- SCB, 1998, *Markanvändningen i Sverige*, tredje utgåvan, Statistics Sweden, Stockholm.
- Sitte, C., 1982 (1909), *Stadsbyggnad och dess konstnärliga grundsatser*, Arkitektur förlag Stockholm.
- SOU, 1994, *Miljö och fysisk planering*, delbetänkande av Plan- och byggtredningen. SOU 1994:36, Civildepartementet, Stockholm.
- Stockholms stad, 1999, *Översiktsplan 99*, Stadsbyggnadskontoret.
- Stähle, A. & Sandberg, S., 2000, *Sociotopkarta över parker och andra friytor i Stockholms innerstad – metod och resultat*, del i Stockholms grönkarta, Stadsbyggnadskontoret, Stockholm.
- Taylor, N., 1999, The elements of townscape and the art of urban design, *Journal of Urban Design*, vol. 4, s. 195-210., Carfax, s. 195-210.
- Ulricehamns kommun, 2001: *Grönplan 2001*, Miljö- och samhällsbyggnadskontoret.
- Ulrich, R., 1984, View through a window may influence the recover from surgery, *Science*, 224, s. 420-421.

- Umeå kommun 1998, *Umeå Grönstruktur*: förslag juni 1998. Tekniska kontoret, parksektionen.
- Vagstein, A.-M., 1993, Kvalitativ stedsanalys, *Byggeskunst*, nr 3/1993, NAL, Oslo.
- Wallén, G., 1996, *Vetenskapsteori och forskningsmetodik*, 2. uppl., Studentlitteratur, Lund
- Wallin, F., 2002, *Ekologisk potential och upplevd miljö kvalitet: egenskaper i ett urval svenska bostadskvarter med inriktning på solenergipotential, dagvattenhantering, vardagslivets resmönster samt upplevd kvalitet i den lokala boendemiljön*, Agraria 344, SLU, Uppsala/Ultuna.
- Werne, F., 1987, *Den osynliga arkitekturen*, Winga press, Göteborg.
- Werne, F., 1997, *Arkitekturens ismer*, Arkitektur förlag, Stockholm.
- Wessén, E., 1979, *Våra ord, deras uttal och ursprung: kortfattad etymologisk ordbok*, 2. uppl., Esselte studium, Stockholm.
- Värnamo kommun 1991, *Värnamo grönplan*. Landskapsarkitekterna i Lund AB.
- Västerås kommun, 1990: *Grönplan för Västerås*, Park- och idrottsförvaltningen.
- Västra Götaland: din miljö*, 1999, publikation 1999:6, Länsstyrelsen Västra Götaland, Vänersborg.
- Yttri, D., 1999, *Parken som rom for fellesskap og tilflukt: studiar i bydelen Grünerløkka-Sofienberg*, Oslo, akademisk avhandling, Norges landbrukshøgskole, Ås, Oslo.
- Åkerblom, P., 2003, *Trädgård i skolan - skola i trädgården : om skolträdgårdens funktion och betydelse i ett plats- och lärandeperspektiv*, Inst. f. landskapsplanering, SLU. Alnarp.
- Ørum-Larsen, A., 2003, Korte udsagn om haver af C.Th. Sørensen, *Landskab*, nr 5, 2003, Köpenhamn, s. 119.